

PROJEKT MODERNIZACIJE USLUGA
VODOSNABDIJEVANJA I KANALIZACIJE
U BOSNI I HERCEGOVINI

OKVIR ZA PRESELJENJE
ZA FEDERACIJU BOSNE I HERCEGOVINE

Decembar 2020.

Sadržaj

1	SAŽETAK	6
2	UVOD	7
2.1	Kratak opis Projekta	7
2.2	Opseg i svrha Okvira za preseljenje	8
2.3	Potencijal za otkup zemljišta/preseljenje i postupak provjere	9
3	ZAHTJEVI SVJETSKE BANKE.....	10
4	PRAVNI OKVIR U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE.....	12
4.1	Pravni okvir u FBiH	12
4.2	Razlike i rješenja	16
5	KLJUČNI PRINCIPI I OBAVEZE VEZANI ZA OTKUP ZEMLJIŠTA / PRESELJENJE	18
6	NAKNADA I PRAVA	21
7	NAKNADA ZA RAZLIČITE KATEGORIJE IMOVINE	26
8	OBJAVLJIVANJE INFORMACIJA I JAVNE KONSULTACIJE	29
9	MEHANIZAM ZA PRITUŽBE.....	30
9.1	Mehanizam za pritužbe specifičan za Projekt	30
9.2	Sistem Svjetske banke za rješavanje pritužbi	31
10	Implementacija Planova preseljenja	32
10.1	Odgovornosti vezane za implementaciju	32
10.2	Troškovi	33
10.3	Praćenje i izvještavanje	33
PRILOZI	34	
A.	Minimalni elementi plana preseljenja.....	35
B.	Primjerak obrasca za pritužbe	39

Skraćenice

BiH	Bosna i Hercegovina
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
JIP	Jedinica za implementaciju projekta
ODS	Okolišni i društveni standardi Svjetske banke
RS	Republika Srpska
SB	Svjetska banka

Lista definicija pojmova korištenih u ovom dokumentu

Popis (cenzus) i polazna socio-ekonomska studija	Popisom se utvrđuju osobe pod utjecajem projekta, a on uključuje odgovarajuće demografske (dob, spol, veličina porodice, rođenja i smrti) i povezane socijalne i ekonomske informacije (etnička pripadnost, zdravlje, obrazovanje, zanimanje, izvori dohotka, obrasci egzistencije, proizvodni kapacitet itd.). Popis pomaže u utvrđivanju prava osoba pod utjecajem projekta na naknade. Uključuje poduzimanje inventure i vrednovanja imovine, kao i utvrđivanje, dokumentiranje i obznajivanje prava osoba pod utjecajem projekta. Sakupljene informacije u vezi sa popisom su osnova koja služi kao referentna tačka na osnovu koje se mogu mjeriti ponovna uspostava izvora izdržavanja i rezultati drugih rehabilitacijskih napora.
Granični datum	Datum nakon kojeg bilo ko ko se doseli u projektno područje više nema pravo na naknadu i/ili pomoć. Namijenjen je sprečavanju prisvajanja naknada od strane oportunističkih naseljenika.
Ekonomsko raseljavanje	Gubitak imovine ili pristupa imovini koji utječe na egzistenciju ili ostvarivanje dohotka kao rezultat projekta. Ljudi ili biznisi mogu biti ekonomski raseljeni sa ili bez doživljavanja fizičkog raseljavanja.
Pravo	Naknada i pomoć koju osobe pod utjecajem projekta imaju pravo dobiti u toku preseljenja. Prava se definiraju za svaki pojedinačni projekt, te se nabrajaju u vidu Matrice prava, tj. tabele koje sadrže informacije o tome ko ima pravo na koju vrstu naknade i/ili pomoći.
Sticanje zemljišta	Odnosi se na sve metode pribavljanja zemljišta u svrhe projekta, koje mogu uključivati izravnu kupovinu, eksproprijaciju nekretnine i sticanje prava pristupa, kao što su služnosti ili prava puta. Sticanje zemljišta može također uključivati: (a) sticanje nezauzetog ili neiskorištenog zemljišta bez obzira na to oslanja li se zemljoposjednik na takvo zemljište u svrhe dohotka ili egzistencije; (b) oduzimanje javnog zemljišta koje koriste ili koje su zauzeli pojedinci ili domaćinstva; i (c) utjecaje projekta koji rezultiraju potapanjem zemljišta ili na drugi način činjenjem zemljišta neupotrebljivim ili nepristupačnim. "Zemljište" uključuje sve što raste na zemljištu ili što je trajno povezano sa zemljištem, kao što su usjevi, zgrade i druga poboljšanja, kao i pripadajuća vodna tijela.
Izvori izdržavanja	Odnosi se na cijeli spektar sredstava koja pojedinci, porodice i zajednice koriste kako bi zaradili za život, kao što su dohodak zasnovan na plaćama, poljoprivreda, ribarstvo, ispaša, druge egzistencije zasnovane na prirodnim resursima, sitna trgovina i trampa.
Tržišna vrijednost	Vrijednost izračunata na osnovu cijena nekretnina u području u kojem se stiče određena nekretnina, koja se može postići na tržištu, ovisno o ponudi i potražnji u momentu određivanja cijene.
Naknada za selidbu	Novčana naknada za troškove koji su direktno povezani sa premještanjem/selidbom domaćinstva ili djelatnosti.
Fizičko raseljavanje	Gubitak kuće/stana, nastambe ili skloništa kao rezultat sticanja zemljišta povezanog s projektom koje zahtijeva preseljenje osobe na drugu lokaciju.
Ljudi pod utjecajem projekta	Svaka osoba koja, kao rezultat sticanja zemljišta koje zahtijeva gubi pravo vlasništva, korištenja ili inače ostvarivanja koristi od izgrađenog objekta, zemljišta, godišnjih ili višegodišnjih usjeva i stabala ili neke druge dugotrajne ili pokretne imovine, u cijelosti ili djelimično, trajno ili privremeno.
Zamjenski trošak	Metoda vrednovanja koja rezultira naknadom koja je dovoljna za zamjenu imovine, plus neophodni transakcijski troškovi koji su povezani sa zamjenom imovine. U slučajevima kada postoje funkcionalna tržišta, trošak zamjene je tržišna vrijednost koja je utvrđena nezavisnim i stručnim vrednovanjem nekretnine, plus transakcijski troškovi. U slučajevima kada ne postoje takva tržišta, trošak zamjene može se odrediti na alternativne načine, kao što su izračun proizvodne vrijednosti zemljišta ili proizvodne imovine, ili neamortizirane vrijednosti zamjenskog materijala i radne snage za građenje objekata ili druge dugotrajne imovine, plus transakcijski troškovi. U svim slučajevima u kojima fizičko raseljavanje rezultira gubitkom skloništa, trošak zamjene mora biti barem dovoljan da omogući kupovinu ili građenje smještaja koji zadovoljava prihvatljive minimalne standarde zajednice za kvalitet i sigurnost. Metoda vrednovanja za određivanje troška zamjene treba se dokumentirati i uključiti u odgovarajuće planske dokumente za preseljenje. Transakcijski troškovi uključuju administrativne takse, takse za uknjižbu ili pravo vlasništva, opravdane troškove selidbe i sve slične troškove nametnute zahvaćenim osobama. Radi osiguravanja naknade po trošku zamjene, planirane stope naknade mogu zahtijevati ažuriranje u projektnim područjima gdje je inflacija visoka ili je vremensko razdoblje između izračuna stopa naknade i isplate naknade opsežno.
Ograničenja korištenja zemljišta	Odnosi se na ograničenja ili zabrane vezane za korištenje poljoprivrednog, stambenog, komercijalnog ili drugog zemljišta koje se direktno uvode i stupaju na snagu kao dio projekta. Mogu uključivati ograničenja vezana za pristup zakonom proglašenim parkovima i zaštićenim područjima, ograničenja vezana za pristup drugim zajedničkim nepokretnim resursima, ograničenja vezana za korištenje zemljišta u okviru komunalnih služnosti ili sigurnosnih zona.

Okvir za preseljenje	Dokument koji se izrađuje kada tačna priroda ili obim sticanja zemljišta ili ograničenja korištenja zemljišta povezanih s projektom s potencijalom da prouzrokuju fizičko i/ili ekonomsko raseljavanje nisu poznati zbog faze razvoja projekta. Svrha Okvira je pojasniti načela preseljenja, organizacijske aranžmane i kriterije za dizajn koji se primjenjuju na podprojekte koji se pripremaju. Nakon definiranja podprojekata i pojedinačnih projektnih komponenti i nakon što neophodne informacije postanu dostupne, Okvir se proširuje u poseban plan koji je srazmjeran potencijalnim rizicima i uticajima (vidjeti stavku Plan preseljenja u nastavku).
Plan preseljenja	Dokument u kojem klijent navodi procedure kojih će se pridržavati i mjere koje će poduzimati radi ublažavanja štetnih učinaka, nadoknade gubitaka i obezbjeđenja razvojnih koristi osobama i zajednicama zahvaćenih investicijskim projektom. Planovi preseljenja izrađuju se za svaki projekt koji rezultira ekonomskim ili fizičkim raseljavanjem. Opseg i nivo detaljnosti plana razlikuju se s obimom raseljavanja i složenošću potrebnih mjera za ublažavanje štetnih uticaja.
Sporazum o nagodbi	Odnosi se na situacije kada Zajmoprimac treba da oduzme određeno zemljište ili da ograniči njegovo korištenje u svrhe projekta, ali umjesto da to učini kroz postupak eksproprijacije, Zajmoprimac prvo pokušava sklopiti uzajamno prihvatljivu nagodbu sa vlasnikom/korisnikom zemljišta. U mnogim slučajevima obje strane bi mogle ustanoviti da je korisno sklopiti nagodbu radi izbjegavanja odugovlačenja i transakcijskih troškova povezanih sa punim sudskim ili upravnim postupkom eksproprijacije ili prisilnog sticanja.
Zaštita posjeda	Znači da su preseljeni pojedinci ili zajednice preseljeni na lokaciju koju mogu legalno zauzeti, gdje su zaštićeni od rizika od deložacije i gdje su prava posjeda koja su im data društveno i kulturološki prikladna. Ni u kom slučaju se preseljenim osobama neće dati prava posjeda koja su zapravo slabija od prava koja su imale na zemljište ili imovinu sa koje su raseljene.
Ugrožene osobe/ grupe	Ugrožene osobe su osobe na koje zbog spola, etničke pripadnosti, dobi, fizičkog ili mentalnog invaliditeta, ekonomski nepovoljnog položaja ili socijalnog statusa preseljenje može imati nepovoljniji učinak nego na druge osobe, kao i koje mogu biti ograničene u svojoj sposobnosti da potražuju ili iskoriste pomoć za preseljenje i povezane razvojne koristi. Grupe ili osobe koje mogu biti naročito ugrožene uključuju, ali bez ograničavanja na: ▪ siromašne ▪ osobe s invaliditetom ▪ izbjeglice i interno raseljene osobe ▪ djecu, žene, starije ili bolesne osobe ▪ domaćinstva čije glave su djeca ili žene ▪ domaćinstva koja nemaju ili imaju veoma ograničene resurse ▪ etničke manjine (kao što su Romi ili drugi) ▪ osobe bez zemljišta ili prava korištenja u skladu sa domaćim zakonodavstvom

1 SAŽETAK

Razvojni cilj Projekta modernizacije usluga vodosnabdijevanja i kanalizacije u Bosni i Hercegovini (BiH) (Projekt) koji finansira Svjetska banka (SB) je:

- i. ojačati institucionalne kapacitete na entitetskom i lokalnom nivou za poboljšanje pružanja usluga vodosnabdijevanja i kanalizacije,
- ii. poboljšati pristup uslugama vodosnabdijevanja i kanalizacije kojima se sigurno upravlja i
- iii. poboljšati učinkovitost pružatelja usluga vodosnabdijevanja i kanalizacije u lokalnim samoupravama koje sudjeluju u Projektu.

Projekt se sastoji od tri komponente koje će se implementirati u periodu od šest godina. Podprojekte u Federaciji BiH (FBiH) će implementirati Jedinica za implementaciju projekta (JIP) u Federalnom ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva.

Predložene Projektne aktivnosti, zbog naravi i opsega građevinskih radova u okviru komponente 3 Projekta, mogu imati utjecaje u smislu otkupa zemljišta. U ovoj fazi planiranja Projekta, nemoguće je procijeniti vjerovatnu narav ili jačinu utjecaja povezanih s Projektom; prema tome, ovaj Okvir za preseljenje izrađen je radi pojašnjavanja načela preseljenja, organizacijskih aranžmana i kriterija za dizajn koji se primjenjuju na podprojekte, kao i radi ublažavanja potencijalnih utjecaja. Izrađen je u skladu sa pozitivnim pravnim sistemom, zakonima i procedurama u FBiH, kao i u skladu sa zahtjevima SB-a i dobrim međunarodnim praksama. Ovaj Okvir obezbjeđuje okvir za pojedinačne Planove preseljenja koji će se izraditi nakon što određene lokacije i utjecaji postanu poznati za sve podprojekte koji podrazumijevaju preseljenje.

Ovaj Okvir obuhvata sljedeće elemente:

Poglavlje 2	Opis Projekta, opseg ovog Okvira i potencijal za otkup zemljišta/ preseljenje
Poglavlje 3	Pregled zahtjeva SB-a u vezi sa sticanjem zemljišta/preseljenjem
Poglavlje 4	Pravni okvir u FBiH, sa analizom razlika između tog okvira i zahtjeva SB-a
Poglavlje 5	Načela i ciljevi u vezi s preseljenjem
Poglavlja 6 i 7	Naknade i prava za ljude pod utjecajem Projekta
Poglavlje 8	Zahtjevi za objavljivanje informacija i javne konsultacije
Poglavlje 9	Mehanizam upravljanja pritužbama
Poglavlje 10	Aranžmani za implementaciju Planova preseljenja koji će se izraditi

2 UVOD

2.1 Kratak opis Projekta

Razvojni cilj Projekta je pružiti potporu BiH u (i) jačanju institucionalnih kapaciteta na entitetskom i lokalnom nivou za poboljšano pružanje usluga vodosnabdijevanja i kanalizacije i (ii) poboljšanju pristupa uslugama vodosnabdijevanja i kanalizacije kojima se sigurno upravlja i (iii) poboljšanju efikasnosti pružatelja usluga vodosnabdijevanja i kanalizacije u lokalnim samoupravama koje sudjeluju u Projektu. Ovaj Projekt je prva faza u nizu faza programa modernizacije usluga vodosnabdijevanja i kanalizacije u skladu s pristupom 'niza projekata', sa sveukupnim ciljem poboljšanja dugoročne održivosti i efikasnosti pružanja ovih usluga u BiH, i kao posljedica toga, poboljšanja sigurnosti vodosnabdijevanja i otpornosti na očekivane šokove izazvane klimatskim promjenama.

Projekt se sastoji od tri komponente:

Komponenta 1: Poboljšanje institucionalnih kapaciteta za modernizaciju sektora. Ova komponenta finansirat će aktivnosti na entitetskom nivou za jačanje okvira politike i regulatornog okvira i institucionalnih kapaciteta za unapređenje sektorske reforme i promoviranje održivog pružanja usluga. Ova komponenta ima dvije podkomponente:

Podkomponenta 1.1: Podrška reformama sektora vodosnabdijevanja i kanalizacije na entitetskom nivou finansirat će ključne aktivnosti reformskog procesa u koordinaciji i u skladu s aktivnostima koje podržavaju drugi razvojni partneri. Finansirat će tehničku pomoć za: (i) razvoj mehanizma finansiranja sektora vodosnabdijevanja i kanalizacije koji promovira finansiranje temeljeno na učinku; (ii) institucionalizaciju sistema uporedbe (benchmarkinga) komunalnih usluga za praćenje, analizu i pripremu izvještaja o praćenju radi procjene učinka pružatelja usluga vodosnabdijevanja u ciljanim općinama; (iii) razvoj baze podataka o uslugama vodosnabdijevanja i kanalizacije u ruralnim područjima; (iv) pokretanje nacionalnog programa za izgradnju kapaciteta za profesionalizaciju sektora.

Podkomponenta 1.2: Upravljanje projektom i koordinacija sektorskih reformi finansirat će (i) jedinice za implementaciju Projekta za obavljanje aktivnosti vezanih uz upravljanje Projektom, uključujući praćenje i ocjenu, (ii) reviziju Projekta i uključenih organizacija, obuku, zaštitne mjere i fiducijarno upravljanje, i sve povezane operativne troškove Projekta, (iii) ankete o zadovoljstvu korisnika i upravljanje mehanizmom povratnih informacija korisnika, uključujući mehanizam za rješavanje pritužbi, (iv) koordinaciju i tehničku podršku srednjoročnom procesu reforme, pružanje finansijske i tehničke podrške resornim ministarstvima i osnovanim entitetskim radnim grupama; i (v) tehničko savjetovanje za formuliranje okvira politika i regulatornog okvira, usmjeravanje politike i javne konsultacije u saradnji s Fazom II UNDP-ovog Općinskog projekta za upravljanje okolišem i ekonomskim upravljanjem.

Komponenta 2: Podrška reformama sektora vodosnabdijevanja na lokalnom nivou. Ova je komponenta usmjerena na jačanje okvira pružanja usluga vodosnabdijevanja i kanalizacije na općinskom nivou i usklađivanje istog s institucionalnim i regulatornim okvirom koji će biti postavljen na entitetskom nivou kako bi se maksimizirao učinak procesa reforme. Između ostalog finansirat će (i) pripremu poslovnih planova vodovodnih preduzeća, usmjerenih na poboljšanja u organizacijskim, finansijskim i operativnim područjima za modernizaciju usluga vodosnabdijevanja i kanalizacije; (ii) pripremu i potpisivanje Sporazuma o javnim uslugama između općina i vodovodnih preduzeća; (iii) izradu prijedloga tarifa na temelju zakona; (iv) podršku za organizacijsko restrukturiranje; i (v) jačanje kapaciteta za tehničke, komercijalne i finansijske teme, uključujući rodno specifična područja razvoja vještina.

Komponenta 3: Poboljšanje pristupa uslugama vodosnabdijevanja i kanalizacije kojima se sigurno upravlja i učinkovitosti pružatelja takvih usluga. Ova je komponenta usmjerena na infrastrukturna ulaganja radi poboljšanja pristupa, kvalitete i efikasnosti pružanja usluga vodosnabdijevanja i kanalizacije. Finansirat će

ulaganja prema klasifikaciji nivoa učinka vodovodnih preduzeća i potrebama utvrđenim u njihovim poslovnim planovima pripremljenim u okviru komponente 2. Finansiranje u okviru ove komponente uključivat će dvije kategorije: (i) poboljšanje učinka i efikasnosti, uključujući, ali ne ograničavajući se na smanjenje neprihodovane vode, programe energetske učinkovitosti i poboljšanja u mjernim i komercijalnim sistemima i (ii) izgradnja, nadogradnja i modernizacija infrastrukture vodosnabdijevanja i kanalizacije, uključujući postrojenja za pročišćavanje i distribuciju vode i postrojenja za prikupljanje i pročišćavanje otpadnih voda.

2.2 Opseg i svrha Okvira za preseljenje

Svrha ovog Okvira za preseljenje je pojasniti načela preseljenja, organizacijske aranžmane i kriterije za dizajn koji će se primjenjivati na podprojekte koji će se pripremati u toku implementacije Projekta, s obzirom na:

- pozitivno zakonodavstvo na nivou FBiH,
- Okolišni i društveni okvir Svjetske banke, posebno Okolišni i društveni standard 5: "Otkup zemljišta, ograničenja korištenja zemljišta i prisilno preseljenje" (ODS)¹.

Ovaj Okvir je izrađen jer još uvijek nisu definirane tačne lokacije podprojekata, potencijalni utjecaji na zemljište i opseg preseljenja. Nakon što određene lokacije i utjecaji postanu poznati, Okvir će usmjeravati izradu Planova preseljenja prema potrebi. Planovi će se izraditi za sve potprojekte koji podrazumijevaju preseljenje, radi ispunjavanja odredbi ODS5 i zahtjeva lokalnog zakonodavstva u vezi sa otkupom zemljišta. Projektne aktivnosti kojima će se prouzrokovati fizičko i/ili ekonomsko raseljavanje neće započeti dok se ti posebni planovi ne finaliziraju i dok ih ne odobri Banka.

Opseg zahtjeva i nivo detaljnosti Planova razlikovat će se s obimom i složenošću preseljenja. Planovi će se zasnivati na ažurnim i pouzdanim informacijama o:

- a) predloženom podprojektu i njegovim potencijalnim utjecajima na preseljena lica i druge grupe pod negativnim utjecajem podprojekta,
- b) odgovarajućim i izvodljivim mjerama ublažavanja, i
- c) neophodnim pravnim i institucionalnim aranžmanima za djelotvornu implementaciju mjera preseljenja.

Minimalni elementi Planova preseljenja u skladu sa ODS5 objašnjeni su u [Prilogu A](#) ovog dokumenta.

¹ Dostupan na engleskom na: <http://pubdocs.worldbank.org/en/837721522762050108/Environmental-and-Social-Framework.pdf>

2.3 Potencijal za otkup zemljišta/preseljenje i postupak provjere

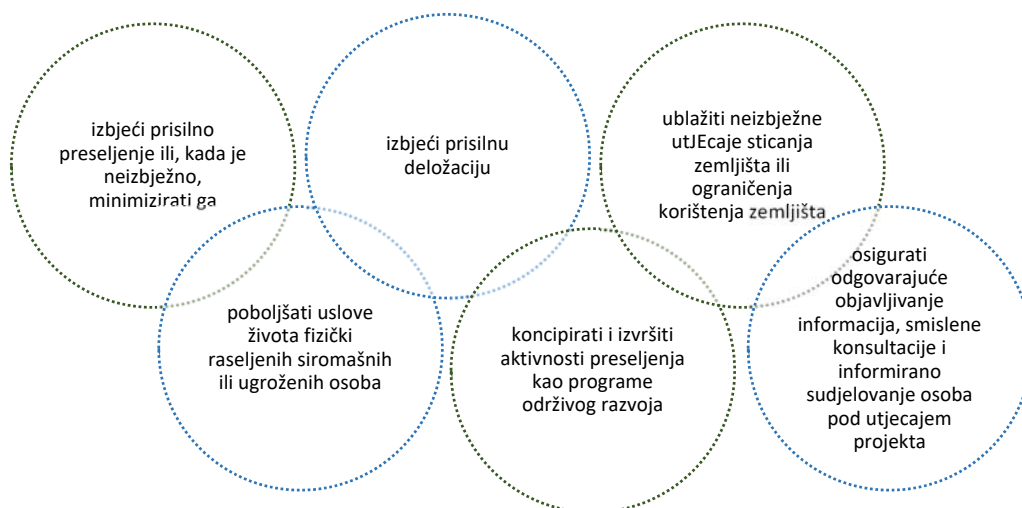
Predložene Projektna aktivnosti će vjerovatno imati utjecaje u smislu otkupa zemljišta. Utvrđena je preliminarna lista podprojekata, ali oni još uvijek nisu zreli za implementaciju.

Prije dostavljanja potprojekata na razmatranje finansiranja, JIP je dužan pažljivo provjeriti predložene podprojekte radi utvrđivanja da li će biti potreban otkup zemljišta ili u kojoj mjeri. Važno je uzeti u obzir u toku takve provjere da premda određene planirane podprojektna aktivnosti neće dovesti do otkupa zemljišta, pripremne investicijske aktivnosti predviđene u toku razdoblja pripreme projekta (kao što su aktivnosti bušenja, raščišćavanje gradilišta ili građenje pristupnih puteva) mogu uključivati privremeni otkup ili zauzimanje zemljišta, u kojem slučaju JIP mora osigurati da su takve pripremne aktivnosti također u skladu sa zahtjevima iz ovog Okvira.

Nakon postupka provjere i utvrđivanja potencijalnih utjecaja, JIP je dužan izvijestiti SB o rezultatima postupka provjere i izraditi Planove preseljenja za određene lokacije, uz osiguravanje pridržavanja svih projektnih aktivnosti zahtjevima iz ovog Okvira. Planovi će se dostavljati Svjetskoj banci na pregled i odobravanje.

3 ZAHTEVI SVJETSKE BANKE

U ODS5 Svjetske banke o otkupu zemljišta, ograničenjima korištenja zemljišta i prisilnom preseljenju prepoznato je da sticanje zemljišta i ograničenja korištenja zemljišta povezana s projektom mogu imati štetne utjecaje na zajednice i osobe. Sticanje zemljišta ili ograničenja korištenja zemljišta povezana s projektom mogu prouzrokovati fizičko raseljavanje (selidba, gubitak stambenog zemljišta ili gubitak skloništa), ekonomsko raseljavanje (gubitak zemljišta, imovine ili pristupa imovini, koji dovodi do gubitka izvora izdržavanja ili drugih sredstava za egzistenciju), ili oboje. Ciljevi ODS5 su:



U skladu sa ODS5, osobe pod utjecajem projekta mogu se klasificirati kako slijedi:

	Kategorije osoba pod utjecajem projekta	Prava
a)	Oni koji imaju formalna zakonska prava na zemljište ili imovinu (tj. oni koji imaju formalnu dokumentaciju u skladu sa domaćim zakonom za dokazivanje svojih prava ili su izričito prepoznati u domaćem zakonu kao osobe kojima nije potrebna dokumentacija)	Naknada za gubitak zemljišta ili imovine + Pomoć za preseljenje i ponovnu uspostavu izvora izdržavanja
b)	Oni koji nemaju formalna zakonska prava na zemljište ili imovinu, ali polažu prava na zemljište ili imovinu koja su prepoznata ili prepoznatljiva u skladu sa domaćim zakonima (npr. oni koji koriste zemljište generacijama bez formalne dokumentacije u skladu s običajnim ili tradicionalnim posjednim aranžmanima koji su prihvaćeni od strane zajednice i prepoznati domaćim zakonom, ili oni kojima nikada nije dato formalno pravo vlasništva ili bi njihovi dokumenti mogli biti nepotpuni ili izgubljeni)	
c)	Oni koji nemaju prepoznatljivo zakonsko pravo ili ne polažu pravo na zemljište ili imovinu koju zauzimaju ili koriste (npr. sezonski korisnici resursa, kao što su stočari, osobe koje dovode stoku na ispašu, ribari, lovci ili osobe koje zauzimaju zemljište u suprotnosti sa važećim zakonima)	Nemaju pravo na naknadu za zemljište, ali imaju pravo na pomoć za preseljenje i ponovnu uspostavu izvora izdržavanja + naknadu za imovinu koju posjeduju

Ključni zahtjevi ODS5 mogu se rezimirati kako slijedi:

- **Prisilno preseljenje treba se izbjegavati kada je to moguće.** U slučajevima kada je neizbježno, minimizirati će se te će se pažljivo planirati i implementirati odgovarajuće mjere za ublažavanje štetnih utjecaja na raseljene osobe (i na zajednice koje primaju raseljene osobe).

- Trebaju se razmotriti svi **izvodljivi alternativni dizajni projekta** radi izbjegavanja ili minimiziranja sticanja zemljišta ili ograničenja korištenja zemljišta, uz istodobno balansiranje okolišnih, društvenih i finansijskih troškova i koristi, kao i posvećivanje posebne pažnje rodnim utjecajima i utjecajima na siromašne i ugrožene;
- **Sklopljene nagodbe** sa osobama pod utjecajem projekta se potiču radi izbjegavanja upravnih ili sudskih kašnjenja povezanih sa formalnom eksproprijacijom, kao i radi smanjenja utjecaja na takve osobe povezanih sa formalnom eksproprijacijom u mjeri u kojoj je to moguće;
- Kada se sticanje zemljišta ili ograničenja korištenja zemljišta ne mogu izbjeći, Zajmoprimac će pogođenim osobama dati **naknadu po trošku zamjene i drugu pomoć koja može biti potrebna** kako bi im pomogao da poboljšaju ili barem da ponovo uspostave svoje životne standarde ili egzistencije;
- Zajmoprimac **neće pribjegavati prisilnim deložacijama osoba pod utjecajem projekta**. “Prisilna deložacija” definirana je kao stalno ili privremeno uklanjanje protiv volje pojedinaca, porodica i/ili zajednica iz domova i/ili sa zemljišta koje zauzimaju bez pružanja i pristupa odgovarajućim vidovima pravne i druge zaštite. Vršenje suverene vlasti, prisilno sticanje ili slične ovlasti Zajmoprimca neće se smatrati prisilnom deložacijom pod uslovom da su u skladu sa zahtjevima iz domaćeg prava i odredbama ODS5, kao i da se provode na način koji je u skladu sa osnovnim načelima propisanog postupka.
- **Objavljivanje odgovarajućih informacija i smisleno sudjelovanje** pogođenih zajednica i osoba odvijat će se u toku razmatranja alternativnih dizajna projekta, kao i nakon toga u toku cijelog planiranja, provedbe, praćenja i evaluacije postupka isplate naknada, aktivnosti ponovne uspostave izvora izdržavanja i procesa selidbe;
- Zajmoprimac će osigurati uspostavu **mehanizma za pritužbe** za projekt što je ranije moguće u razvoju projekta radi blagovremenog otklanjanja određenih bojazni vezanih za naknadu, selidbu ili mjere za ponovnu uspostavu izvora izdržavanja izraženih od strane raseljenih osoba (ili drugih).
- U slučajevima kada su sticanje zemljišta ili ograničenja korištenja zemljišta neizbježna, Zajmoprimac će **provesti popis** radi utvrđivanja osoba koje će biti pogođene projektom, utvrđivanja popisa zemljišta i imovine koji će biti zahvaćeni, utvrđivanja ko će imati pravo na naknadu i pomoć i odvrćanja osoba koje nemaju pravo, kao što su oportunistički naseljenici, od traženja koristi.

4 PRAVNI OKVIR U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

4.1 Pravni okvir u FBiH

Zakon o eksproprijaciji FBiH

Ključne odredbe *Zakona o eksproprijaciji FBiH*² su sažete u Tabeli 1 u nastavku.

Tabela 1: Ključne odredbe Zakona o eksproprijaciji FBiH

<i>Javni interes</i>	Nekretnina se može ekspropisati samo nakon utvrđivanja javnog interesa za određeni projekt. U Zakonu se navodi nekoliko objekata čija izgradnja opravdava eksproprijaciju. Javni interes može se utvrditi donošenjem posebne odluke, zakonom ili regulacionim/urbanističkim planom.
<i>Preduvjet za početak eksproprijacije</i>	Eksproprijacija se može započeti tek nakon što se osiguraju potrebna sredstva i polože kod banke u procijenjenom ukupnom iznosu za plaćanje ili ako se dostavi dokaz o postojanju zamjenskih nekretnina.
<i>Vrste eksproprijacije</i>	Eksproprijacija može biti potpuna ili nepotpuna: → U slučaju potpune eksproprijacije, korisnik eksproprijacije stiče pravo vlasništva nad ekspropisanim nekretninom u svrhu izgradnje objekata od javnog interesa, pri čemu prestaju prava vlasništva ranijeg vlasnika i druga prava na toj nekretnini. → Nepotpunom eksproprijacijom se u korist korisnika uspostavljaju prava služnosti na zemljištu i zgradama, kao i zakup na zemljištu na određeno vrijeme – po isteku zakupa, prava služnosti na zemljištu vraćaju se ranijem vlasniku.
<i>Pravo zahtijevati eksproprijaciju preostalog dijela nekretnine</i>	Vlasnici koji su pogođeni djelimičnim gubitkom svojih nekretnina imaju pravo zahtijevati potpunu eksproprijaciju i odgovarajuću naknadu, u slučajevima kada bi nepotpuna eksproprijacija pogoršala ekonomsko stanje vlasnika nekretnine ili bi preostali dio nekretnine učinila beskorisnim ili bi otežala njegovo korištenje. Takve zemljovlasnike mora obavijestiti o ovom pravu službenik koji vodi postupak eksproprijacije. Zahtjev se može podnijeti do izdavanja Rješenja o eksproprijaciji u prvom stepenu, kao i u toku žalbenog postupka ako vlasnik nije bio obaviješten o takvom pravu.
<i>Privremeno zauzimanje zemljišta</i>	Zakon također reguliše privremeno zauzimanje zemljišta za potrebe gradnje. Privremeno zauzimanje se mora zatražiti prijedlogom u kojem se moraju naznačiti svrha zbog koje se predlaže privremeno zauzimanje zemljišta, nekretnina koja će se privremeno zauzeti, vlasnik te nekretnine kao i vrijeme trajanja privremenog zauzimanja. Rješenje o određivanju privremenog zauzimanja donosi općinska služba za upravu. Mora se pružiti naknada u visini zakupnine koja se postiže na tržištu.
<i>Sporazumi</i>	Zakon izričito potiče sklapanje sporazuma sa vlasnicima, što omogućava korisniku eksproprijacije i vlasniku nekretnine da se dogovore o prijenosu prava vlasništva i naknadi tokom cijelog procesa.
<i>Moment davanja naknade</i>	Naknada se mora dati prije formalnog prijenosa vlasništva.
<i>Vrsta naknade</i>	U pravilu, naknada za ekspropisane nekretnine je dodjela zamjenske odgovarajuće nekretnine u istoj općini ili gradu koja odgovara visini tržišne vrijednosti nekretnine koja se ekspropriše, a kojom se vlasniku omogućavaju približno isti uslovi korištenja kakve je imao prije eksproprijacije. U slučaju da vlasnik nekretnine ne prihvati drugu odgovarajuću nekretninu ili ako korisnik eksproprijacije ne može osigurati odgovarajuću nekretninu, naknada se određuje u novcu u visini tržišne vrijednosti nekretnine. Tržišna vrijednost je izrađena u cijeni na području gdje se vrši eksproprijacija, a koja se za određenu nekretninu može postići na tržištu i koja zavisi o odnosu ponude i potražnje u vrijeme njenog utvrđivanja.

² Službene novine FBiH, br. 70/07, 36/10, 25/12, 34/16

	Pored zemljišta, Zakonom je regulisan način određivanja naknade za voćne, šumske i poljoprivredne nasade, kao i za zemljište ispod voćnjaka i šume.
<i>Dodatna naknada</i>	Vlasnici imaju pravo na: → uvećanje naknade po osnovu korektiva “ličnih i porodičnih prilika”, ako su te prilike od bitne važnosti za materijalnu egzistenciju ranijeg vlasnika, a naročito u slučaju ako je zbog eksproprijacije većeg dijela ili čitavog zemljišta ili poslovne prostorije u kojoj je raniji vlasnik obavljao dozvoljenu poslovnu djelatnost ugrožena njegova materijalna egzistencija, kao i u slučaju kad se zbog eksproprijacije članovi poljoprivrednog domaćinstva moraju seliti iz područja gdje su prebivali ili boravili → izgubljenu dobit: pripada ranijem vlasniku koju bi ostvario dotadašnjim načinom iskorištavanja ekspropisane nekretnine za vrijeme od dana predaje te nekretnine u posjed korisniku eksproprijacije do dana prijema u posjed nekretnine date u zamjenu ili do isteka rokova određenih za isplatu novčane naknade. Oba prava se utvrđuju u svakom konkretnom slučaju.
<i>Pravo na naknadu</i>	U pravilu, pravo na tržišnu vrijednost objekta pripada vlasnicima objekata i zemljišta upisanim u zemljišnu knjigu. Vlasnici bespravno izgrađenih objekata (tj. objekata izgrađenih bez neophodnih građevinskih dozvola) nemaju pravo na naknadu; međutim, vlasnici bespravnih objekata mogu srušiti objekt i odnijeti materijal u roku utvrđenom od strane nadležne službe za upravu; u protivnom se objekt uklanja o trošku vlasnika bespravno izgrađenih objekata. Izuzetak od ovog pravila je kada je bespravno izgrađeni stambeni objekt jedini stambeni objekt koji vlasnik i članovi njegove najbliže porodice (pravo na dom) ili njihovi zakonski nasljednici posjeduju, u kojem slučaju imaju pravo na naknadu po tržišnoj vrijednosti. Uslovi za priznavanje prava na naknadu vlasniku bespravno izgrađenog objekta, pored gore navedenih uslova, uključuju: → da nadležni organ nije donio pravomoćno rješenje o uklanjanju objekta; → da je bespravno izgrađeni objekt evidentiran na službenom orto-foto snimku teritorije FBiH; → da je bespravni objekt jedini dom vlasnika bespravno izgrađenog objekta i članova njegove najbliže porodice ili njihovih nasljednika.
<i>Ulazak u posjed</i>	Zbog hitnosti slučaja ili da bi se otklonila znatnija šteta, korisnik eksproprijacije može stupiti u posjed ekspropisanog zemljišta čak i prije pravomoćnosti rješenja o eksproprijaciji i prije isplate naknade, ali isključivo na osnovu odluke Vlade BiH. Prije podnošenja zahtjeva za dobivanje pristupa nekretnini, korisnik eksproprijacije dužan je vlasniku nekretnine predložiti razloge hitnosti i ponuditi mu sklapanje nagodbe kojom se omogućava prijevremeni pristup nekretnini. Zahtjev za prijevremeni pristup nekretnini podnosi se Upravnoj komisiji Vlade FBiH, dok Federalna uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove izrađuje prijedlog rješenja. U slučajevima kada je predmet eksproprijacije stambena ili poslovna zgrada, korisnik eksproprijacije ne može podnijeti zahtjev za prijevremeni pristup ako nije osigurana zamjenska nekretnina. Protiv rješenja Vlade FBiH kojim se dozvoljava ulazak u prijevremeni posjed se tužbom može pokrenuti upravni spor. Tužba ne odlaže uvođenje u posjed korisnika eksproprijacije.

Postupak eksproprijacije

1. Korisnik eksproprijacije dužan je putem javnog oglasa pozvati vlasnike radi **sporazumnog pribavljanja nekretnina**. Strane zatim zaključuju ugovor o kupoprodaji kod notara o prijenosu prava vlasništva.

2. U slučaju da se ne može postići sporazum, korisnik eksproprijacije podnosi **prijedlog za eksproprijaciju** relevantnoj općinskoj službi. Čak i nakon ovog koraka se može sklopiti sporazum sa vlasnikom.
3. Po prijemu prijedloga, općinska služba za upravu je dužna je **obavijestiti vlasnika** o podnesenom prijedlogu za eksproprijaciju, uz upozorenje vlasniku da nema pravo na naknadu troškova za ulaganja u zemljište i zgrade koje je izvršio nakon što je pismeno obaviješten o pokrenutom postupku (osim troškova redovnog održavanja – **granični datum**).
4. Općinska služba za upravu dužna je **saslušati vlasnika** nekretnine o činjenicama u vezi sa eksproprijacijom, kao i upozoriti vlasnika da ima pravo da zahtijeva da mu se ekspropriše i preostali dio nekretnine za koje nema više privredni interes da koristi ili mu je onemogućeno normalno korištenje preostalog dijela.
5. Ako postoji neslaganje zemljišnoknjižnog i faktičkog stanja na nekretnini (što je često slučaj), općinska služba **riješiće pravo vlasništva** kao prethodno pitanje.
6. Općinska služba za upravu donosi **rješenje o eksproprijaciji** po okončanju postupka. Žalba protiv tog rješenja može se podnijeti Federalnoj upravi za geodetske i imovinsko-pravne poslove. Protiv tog rješenja se može pokrenuti upravni spor kod kantonalnog suda.
7. Poslije pravomoćnosti rješenja o eksproprijaciji, općinska služba dužna je zakazati i održati **usmenu raspravu za sporazumno određivanje naknade** za ekspropriisanu nekretninu. Ukoliko se strane dogovore, sklapa se formalni sporazum.
8. Ako se ne postigne sporazum o naknadi u roku od 2 mjeseca, općinska služba dostavit će pravomoćno rješenje o eksproprijaciji nadležnom sudu. Protiv rješenja Općinskog suda kojim se određuje naknada, nezadovoljna strana može izjaviti žalbu Kantonalnom sudu (čija se presuda smatra konačnom ali se protiv nje može izjaviti revizija Vrhovnom sudu FBiH).
9. Formalni prijenos prava vlasništva u zemljišnoj knjizi vrši se na osnovu pravomoćnog rješenja i dokaza o isplaćenju naknadi ili dokaza da je raniji vlasnik stekao pravo vlasništva na drugoj odgovarajućoj nekretnini.

Drugo relevantno zakonodavstvo FBiH

- *Zakonom o stvarnim pravima*³ uređuju se opća pitanja sticanja, korištenja, raspolaganja, zaštite i prestanka prava vlasništva i drugih stvarnih prava i prava posjeda, uključujući pitanja ograničavanja tih prava, pravo služnosti, prava suvlasništva i zajedničkog vlasništva, postupak za sticanje stvarnih prava na zemljištu i/ili objektima podignutim na tuđem zemljištu. U Zakonu je navedeno da se prava vlasništva i druga stvarna prava mogu ograničiti ili oduzeti samo u javnom interesu i pod uslovima definiranim Zakonom u skladu sa načelima međunarodnog prava.

Značajna odredba Zakona je da posjednici nekretnine stiču prava vlasništva nakon 10 godina savjesnog i zakonitog posjedovanja ili nakon 20 godina savjesnog posjedovanja.

Osim toga, Zakonom je predviđeno da savjesni graditelj objekta na zemljištu koje je u tuđem vlasništvu ima pravo steći to zemljište, ako se vlasnik zemljišta nije protivio građenju. Vlasnik zemljišta u tom slučaju ima pravo tražiti da mu se nadoknadi tržišna vrijednost zemljišta.

- *Zakon o poljoprivrednom zemljištu FBiH*⁴ sadrži osnovne definicije i načela u vezi s upravljanjem, zaštitom, korištenjem, planiranjem i evidencijama vezanim za poljoprivredno zemljište. Zakonom je propisano da se pravo puta može ustanoviti na poljoprivrednom zemljištu u skladu s odlukom gradskog ili općinskog vijeća. Vlasnici takvog zemljišta imaju pravo na naknadu u skladu sa Zakonom o eksproprijaciji.
- *Zakonom o građevinskom zemljištu FBiH*⁵ omogućava se legalizacija bespravno izgrađenih objekata na građevinskom zemljištu u državnom vlasništvu na kojem je objekt izgrađen. Ovim Zakonom omogućava

³ Službene novine FBiH, br. 66/13, 100/13

⁴ Službene novine FBiH, br. 52/09

⁵ Službene novine FBiH, br. 67/05

se naknadno izdavanje dozvole za građenje od strane općinskog vijeća u skladu sa Zakonom o prostornom uređenju. Legalizacija bespravno izgrađenih objekata dodatno je uređena odlukama koje se donose na kantonalnom nivou, a provode na općinskom nivou.

- *Zakon o upravnom postupku FBiH*⁶ primjenjuje se u postupku eksproprijacije kao supsidijarni zakon u odnosu na *Zakon o eksproprijaciji*. Njime je uređen postupak koji upravni organi primjenjuju prilikom odlučivanja o pravima i obavezama građana. Stranke imaju pravo uložiti žalbu na odluke donesene u prvom stepenu. Zakon pruža mogućnost imenovanja privremenog zastupnika ako je, na primjer, nepoznato prebivalište vlasnika nekretnine koja se ekspropriše. Privremenog zastupnika imenuje organ koji vodi postupak ako to zahtijeva hitnost slučaja. Ako je imenovan privremeni zastupnik da djeluje u ime osobe čije prebivalište je nepoznato, organ koji vodi postupak dužan je objaviti svoj zaključak na oglasnoj ploči ili na neki drugi uobičajeni način (u novinama ili drugim medijima).
- *Zakonom o zemljišnim knjigama FBiH*⁷ uređeno je vođenje, održavanje i uspostava zemljišnih knjiga, kao i upis nekretnina i prava na nekretninama u tim zemljišnim knjigama. Pravo vlasništva i druga stvarna prava stižu se upisom u zemljišnu knjigu. U postupku eksproprijacije, pravomoćno rješenje o eksproprijaciji popraćen dokazom o isplati smatra se osnovom za upis korisnika eksproprijacije kao vlasnika.
- *Zakonom o vanparničnom postupku FBiH*⁸ utvrđena su pravila po kojima sudovi postupaju i odlučuju o ličnim, porodičnim, imovinskim i drugim pravima ili pravnim interesima koji se po zakonu rješavaju u vanparničnom postupku. Sudovi utvrđuju visinu naknade za ekspropriisanu nekretninu u vanparničnom postupku. Stranke mogu zaključiti sporazum o obliku i obimu naknade, tj. visini naknade, a sud donosi rješenje koje je zasnovano na njihovom sporazumu ako utvrdi da je taj sporazum u skladu sa propisima koji uređuju vlasničke odnose.
- *Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom*⁹ uređuje se socijalna zaštita i cilj mu je osigurati socijalnu zaštitu svojim građanima i njihovim porodicama u stanju socijalne potrebe. Pojedinci i porodice u stanju potrebe imaju pravo na privremenu, jednokratnu i druge vrste novčane pomoći, kao i druge vrste pomoći. Pravo na takvu pomoć može se dokazivati pred nadležnim organom općine u kojoj osoba i porodica imaju prebivalište.

⁶ Službene novine FBiH, br. 2/98, 48/99

⁷ Službene novine FBiH, br. 19/03, 54/04

⁸ Službene novine FBiH, br. 39/04, 73/05

⁹ Službene novine FBiH, br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 45/16 i 40/18

4.2 Razlike i rješenja

Općenito govoreći, gore opisano zakonodavstvo FBiH pruža adekvatan okvir za provođenje aktivnosti preseljenja i isplate naknada u skladu sa zahtjevima SB-a. Glavne razlike između lokalnog zakonodavstva i zahtjeva SB-a i rješenja obrađena kroz ovaj Okvir prikazani su u **Tabela 2** u nastavku. S obzirom na objašnjene razlike između ODS5 i lokalnog zakonodavstva, bit će moguće uskladiti te razlike u sporazumnoj fazi (kako za formalne, tako i za neformalne vlasnike/korisnike) koje se potiču zakonodavstvom radi izbjegavanja formalne eksproprijacije.

Tabela 2.: Analiza razlika i mjere za premoštavanje razlika

Pitanje	Razlika	Mjere za premoštavanje razlike
Izbjegavanje prisilnog preseljenja	U Zakonu o eksproprijaciji ne spominje se izričito izbjegavanje prisilnog preseljenja te se stoga javni organi ne potiču da teže takvom izbjegavanju. Međutim, organi vlasti kao korisnici eksproprijacije imaju zakonsku obavezu nastojati sklopiti nagodbu u skladu sa Zakonom. Osim toga, u procesima dizajniranja projekata u prošlosti nastojalo se je konzistentno izbjeći ili minimizirati preseljenja i eksproprijacije u praksi u okviru nastojanja da se smanje troškovi.	Uložit će se maksimalni napor kako bi se potpisale sklopljene nagodbe sa osobama pod utjecajem projekta kako bi se izbjegla eksproprijacija, a takvi napor će se dokumentirati, kako je definirano u poglavlju “Ključni principi i obaveze” ovog Okvira.
Planiranje i provedba preseljenja	Zakon o eksproprijaciji nema izričite zahtjeve vezane za socio-ekonomske ankete ili izradu planova preseljenja. Međutim, s ciljem olakšavanja eksproprijacije u ranoj fazi, Zakon zahtijeva izradu elaborata eksproprijacije koji uključuje geodetski/katastarski plan utvrđenog područja za eksproprijaciju, listu vlasnika i nekretnina, evaluaciju vrijednosti nekretnina i druge povezane informacije. Opseg elaborata eksproprijacije nije identičan polaznoj procjeni koja je propisana u ODS5.	Kako je definirano u poglavlju “Ključni principi i obaveze” ovog Okvira, izradit će se Planovi preseljenja za sve podprojekte koji podrazumijevaju otkup zemljišta. Izrada Planova će također uključivati socio-ekonomsku anketu i popis kojima će se utvrditi kako formalni, tako i neformalni korisnici zemljišta/nekretnina, kao i ugrožene osobe/ domaćinstva.
Granični datum	Nema razlika u pogledu utvrđivanja graničnog datuma (datum ili nakon kojeg osobe koje prijave boravište u projektnom području nemaju pravo na naknadu i/pomoć) između ODS5 i domaćeg zakonodavstva. Međutim, domaće zakonodavstvo nema zahtjev za saopćavanje graničnog datuma u cijelom projektnom području.	Kako je definirano u poglavlju “Ključni principi i obaveze” ovog Okvira, granični datum bit će saopćen (i) u lokalnim medijima, (ii) na konsultacijskim sastancima.
Naknada za raseljene osobe	Nema razlika između ODS5 i Zakona o eksproprijaciji u pogledu načela utvrđivanja vrste naknade, s obzirom na to da se Zakonom favorizira dodjela zamjenske nekretnine jednake vrijednosti, a ako korisnik eksproprijacije nema odgovarajuću nekretninu, dat će novčanu naknadu po tržišnoj vrijednosti nekretnine. Međutim, postoje dvije velike razlike između ODS5 i Zakona. <u>Prva</u> razlika je kategorija osoba koje imaju pravo na naknadu. U Zakonu se uglavnom navode formalni vlasnici nekretnina uz neke izuzetke bespravno izgrađenih stambenih objekata. <u>Druga</u> razlika leži u činjenici da ODS5 zahtijeva naknadu po trošku zamjene, dok Zakon zahtijeva naknadu po tržišnoj vrijednosti nekretnine, a ne navodi se izričito naknada za bilo kakve troškove uknjižbe, itd.	Naknada će se davati u skladu sa zahtjevima iz ODS5, kako je definirano u poglavlju “Ključni principi i obaveze” ovog Okvira. Posebna prava nabrojana su u Matrici prava.
Ekonomsko raseljavanje	U Zakonu se priznaje pravo (formalnih) vlasnika na <i>naknadu izgubljene dobiti</i> koju bi ostvarili kroz prijašnju upotrebu nekretnina u toku razdoblja od njihovog prijenosa do momenta kada su stekli pristup zamjenskim nekretninama. Stoga, npr., bivši vlasnik poslovnog objekta ima pravo na naknadu svih gubitaka dobiti dok ne bude u stanju u potpunosti ponovo uspostaviti poslovne djelatnosti. Međutim, Zakon ne predviđa naknadu za ekonomsko raseljavanje u istom opsegu kao ODS5 (npr. naknada za neformalne vlasnike/korisnike koji će biti ekonomski raseljeni, osiguravanje sistema pomoći, itd.).	Isto kao gore navedeno
Ugrožene grupe	Nema izričitih odredbi u Zakonu koje zahtijevaju konsultacije sa ugroženim grupama i pružanje pomoći ugroženim grupama u postupku eksproprijacije. U praksi, utjecaji na osobe u socijalno nepovoljnom položaju ublažavaju se u određenoj mjeri kroz mjere socijalne zaštite koje se provode na nivou	Odgovarajuće mjere primijenit će se u skladu s ovim Okvirom.

Pitanje	Razlika	Mjere za premoštavanje razlike
	jedinica lokalne samouprave i u centrima za socijalni rad, kao i primjenom posebnih pravnih lijekova propisanih <i>Zakonom o eksproprijaciji</i> u vidu uvećane naknade za eksproprisane nekretnine formalnim vlasnicima, a u svakom konkretnom slučaju uzimanjem u obzir socijalnog statusa, financijskog stanja, nezaposlenosti, nivoa dohotka, itd.	
Mehanizam za pritužbe	Iako Zakon <u>predviđa</u> pravo pogođenog stanovništva na podnošenje pritužbi u različitim fazama postupka eksproprijacije, nema zahtjeva za uspostavu nezavisnog mehanizma za pritužbe za obradu pritužbi vezanih za određene projekte.	Uspostavit će se mehanizam za pritužbe u skladu sa ODS5 kako je opisano u poglavlju “Mehanizam za pritužbe” ovog Okvira.
Sudjelovanje/konsultacije	U nekoliko članova Zakona o eksproprijaciji predviđeno je obavješćavanje/konsultacije sa vlasnicima nekretnina i zainteresiranim stranama. Međutim, nema zahtjeva za osiguravanje sudjelovanja svog zahvaćenog stanovništva od najranije faze.	Objavljivanje informacija i konsultacije provodit će se u skladu sa zahtjevima iz ovog Okvira.

5 KLJUČNI PRINCIPI I OBAVEZE VEZANI ZA OTKUP ZEMLJIŠTA / PRESELJENJE

Poštovat će se sljedeći principi preseljenja i sticanja zemljišta u vezi s implementacijom Projekta:

1. Usklađenost s zakonodavstvom FBiH i zahtjevima SB-a

Svako prisilno sticanje nekretnina, ograničavanje pristupa imovini ili preseljenje do kojih bi moglo doći u vezi s implementacijom potprojekata provodit će se u skladu sa važećim zakonodavstvom u BiH, zahtjevima iz ODS5, ovim Okvirom i dobrom međunarodnom praksom.

2. Izbjegavanje ili minimiziranje preseljenja

Prisilno preseljenje izbjegavat će se ako je to izvedivo, ili će se minimizirati, uz istraživanje svih održivih alternativnih dizajna projekta.

U mjeri u kojoj je to moguće, nastojat će se sporazumno pregovarati i postići sporazumi sa osobama pod utjecajem projekta radi izbjegavanja ili minimiziranja opsega prisilnog preseljenja.

3. Planovi preseljenja

U slučajevima kada nije izvodivo izbjeći preseljenje, slijedit će se postupak i zahtjevi navedeni u ovom Okviru prilikom izrade i provedbe za lokacije specifičnih Planova preseljenja za svaku od lokacija/mjesta na kojima se očekuje preseljenje.

U toku izrade Planova preseljenja provest će se popis i polazna anketa radi utvrđivanja broja zahvaćenih osoba, njihovog prosječnog dohotka i životnog standarda, stope zaposlenosti i općeg zdravstvenog stanja itd., kao i utvrđivanja ko će imati pravo na naknadu i pomoć.

4. Granični datum

Granični datum za utvrđivanje prava na naknade formalnih vlasnika zemljišta bit će datum podnošenja prijedloga za eksproprijaciju od strane korisnika eksproprijacije nadležnim organima (kako je utvrđeno Zakonom o eksproprijaciji), a granični datum za neformalne vlasnike koje domaće zakonodavstvo ne priznaje bit će datum polazne ankete.

Granični datum će se javno objaviti u lokalnim medijima i na konsultacijskim sastancima, uz prateće objašnjenje.

Osobe koje su se naselile u Projektnom području nakon graničnog datuma neće imati pravo ni na kakvu naknadu, ali će im se dovoljno unaprijed dostaviti obavijest sa zahtjevom da napuste prostorije i demontiraju zahvaćene građevine prije implementacije projekta. Materijali njihovih demontiranih građevina neće im biti oduzet i neće morati platiti nikakvu novčanu kaznu niti će trpjeti bilo kakve sankcije.

5. Poboljšanje izvora izdržavanja i životnih standarda

Egzistencije i životni standardi osoba pod utjecajem projekta trebaju se poboljšati ili barem vratiti na nivo prije raseljavanja ili na nivo prije početka implementacije Projekta, ovisno o tome koji su viši, u što kraćem roku.

6. Naknada

Svi vlasnici, posjednici i korisnici zahvaćenih nekretnina u vrijeme graničnog datuma, bilo sa ili bez potpuno priznatih prava vlasništva, imat će pravo na određenu vrstu naknade ili pomoći kako je navedeno u Matrici prava (Tabela 3 ovog dokumenta). Trebaju se uzeti u obzir i ublažiti kako gubitak skloništa (fizičko raseljavanje), tako i gubitak izvora izdržavanja (tj. "ekonomsko raseljavanje").

Pravo na naknadu bit će ograničeno graničnim datumom koji će se utvrditi za svaki podprojekt kao datum podnošenja prijedloga za eksproprijaciju za formalne vlasnike, te kao dan početka polazne ankete (popis osoba pod utjecajem projekta) za sve neformalne korisnike.

Uvijek će se izvršiti isplata naknade prije ulaska na zemljište ili stupanja u posjed nekretnine od strane korisnika eksproprijacije. Zemljište se ne može fizički preuzeti (tj. nikakvi građevinski radovi niti građenje ne mogu započeti) prije isplate naknade. U slučaju odsutnih vlasnika (npr. osobe sa zakonskim pravima na zemljište ali koji žive negdje drugdje), oni će i dalje imati pravo na naknadu, a zajmoprimac treba uložiti, i dokumentirati, napore u dobroj vjeri da ih pronađe i obavijesti o postupku. Ti naponi mogu uključivati napore da se do njih dođe preko njihovih susjeda, objavu oglasa u novinama putem kojeg se obavještavaju o postupku, itd. Ako se ne mogu pronaći, a u skladu sa lokalnim zahtjevima, iznos naknade mora se doznačiti na založni račun i biti lako dostupan ako se odsutni vlasnik ponovo pojavi.

U slučaju postojanja bilo kakvih pravnih problema vezanih za vlasništvo na nekretnini, iznos naknade mora se doznačiti na založni račun i biti lako dostupan nakon rješavanja pravnih problema vezanih za vlasništvo.

U skladu sa zahtjevima SB-a i načelima Zakona o eksproprijaciji FBiH, kada je riječ o raseljenim osobama čije egzistencije su zasnovane na zemljištu, prednost će se dati strategijama preseljenja zasnovanim na zemljištu u mjeri u kojoj je to moguće. Kadgod se daje zamjensko zemljište, zahvaćenim osobama treba se dati zemljište čija kombinacija produktivnog potencijala, za lokaciju specifičnih prednosti i drugih karakteristika je barem ekvivalentna karakteristikama zemljišta koje se treba uzeti za potrebe Projekta. Međutim, isplata novčane naknade za izgubljenu imovinu može biti prikladna u slučajevima kada su egzistencije zasnovane na zemljištu, ali zemljište koje se stiče za Projekt predstavlja mali dio zahvaćene parcele i preostali dio je još uvijek ekonomski održiv; u slučajevima kada postoje aktivna tržišta zemljišta ili stambenih nekretnina i kada postoji dovoljna ponuda zemljišta i stambenih nekretnina; ili u slučaju egzistencija koje nisu zasnovane na zemljištu. Novčana naknada obezbijedit će se po trošku zamjene. Trošak zamjene uključuje iznos koji je dovoljan da se zamijeni izgubljena imovina i pokriju transakcijski troškovi (npr. administrativne takse, takse za uknjižbu, transakcijske naknade, porez na promet nekretnina, naknade za legalizaciju, itd.). Prilikom utvrđivanja troška zamjene, u obzir se neće uzimati amortizacija imovine.

U slučaju kada je zahvaćena poslovna djelatnost, pomoć za ponovnu uspostavu egzistencije bit će zasnovana na izgubljenoj dobiti u toku razdoblja potrebnog za ponovnu uspostavu poslovne djelatnosti negdje drugdje, koji će se procjenjivati u svakom slučaju pojedinačno.

7. Objavljivanje informacija i konsultacije

Sve zahvaćene osobe i sve nove zajednice domaćini obavještavat će se, smisleno će se konsultirati i poticati da sudjeluju u planiranju, izradi Plana preseljenja, provedbi i evaluaciji preseljenja. Pogođene osobe obavještavat će se o opcijama i pravima vezanim za preseljenje, te će se konsultirati o tehnički i ekonomski izvodivim alternativama za preseljenje koje će im se dati i ponuditi da biraju među njima.

Posjetit će se sve neposredno pogođene osobe (vlasnici, posjednici i korisnici) i objasniti će im se postupak sticanja zemljišta i posebni uticaji na njihovo zemljište.

JIP će ugroženim osobama/domaćinstvima olakšati pristup informacijama i pomoć, u skladu sa posebnim potrebama tih osoba i na osnovu provjera koje će se provoditi u svakom slučaju pojedinačno uz podršku nadležnih općinskih službi za socijalna pitanja.

Osim toga, JIP će dostaviti ovaj Okvir i sve buduće Pplanove preseljenja općinama na čijim područjima bi moglo doći do sticanja zemljišta, te će pomoći općinama u sagledavanju zahtjeva utvrđenih u tim dokumentima. JIP će, u saradnji s jedinicama lokalne samouprave, osigurati saopćavanje postupka za podnošenje pritužbi i njegovu dostupnost ljudima pod utjecajem projekta na općinskom nivou.

8. Privremeno zauzimanje zemljišta

Za kratkoročne uticaje vezane za privremeno zauzimanje zemljišta za potrebe građenja obezbijedit će se naknada u skladu sa lokalnim zakonodavstvom o eksproprijaciji, kao i u skladu sa zahtjevima iz ODS5

za sve neformalne vlasnike/korisnike pogođene takvim privremenim zauzimanjem zemljišta, kako je utvrđeno u Matrici prava (Tabela 3 ovog dokumenta).

9. Pomoć ugroženim osobama

Posebno se mora obratiti pažnja na potrebe ugroženih grupa koje se moraju uzeti u obzir. Bit će identificirane ugrožene osobe, a odgovarajuće mjere za pružanje podrške tim osobama će se ugraditi u Planove preseljenja, na osnovu lične situacije tih ugroženih osoba. Okvirna lista tih mjera uključuje, ali bez ograničavanja na: pojedinačne sastanke za objašnjavanje kriterija prihvatljivosti i prava, pomoć u toku procesa isplate (osiguravanje dobrog razumijevanja dokumenata koji se odnose na naknade i procesa isplate), dodatnu socijalnu pomoć, podršku za uklanjanje i prijevoz materijala, itd.

10. Pomoć za selidbu

Pomoć za selidbu treba pokriti trošak premještanja namještaja i drugih ličnih stvari u slučaju fizičkog preseljenja domaćinstva, kao i troškove prijenosa i ponovne ugradnje opreme, mašina ili druge imovine za zahvaćene djelatnosti. Pomoć za selidbu prema potrebi također treba uključivati podršku za pokrivanje troška identifikacije i osiguravanja novog smještaja, kao i druge troškove selidbe kao što su trošak prijenosa komunalnih usluga na novu adresu.

11. Mehanizam za pritužbe

Uspostavit će se djelotvoran mehanizam za pritužbe za zaprimanje i blagovremeno otklanjanje određenih bojazni vezanih za naknadu i selidbu izraženih od strane raseljenih osoba, na način koji je detaljnije opisan u 9 poglavlju ovog Okvira.

12. Praćenje i evaluacija

JIP će pratiti i evaluirati implementaciju Planova preseljenja, kako preko internih, službenih institucionalnih aranžmana, tako i preko nezavisnog, eksternog monitora, na način koji je detaljnije opisan u poglavlju 10.3 ovog Okvira.

6 NAKNADA I PRAVA

U slučajevima kada se sticanje zemljišta i preseljenje ne mogu izbjeći, sve osobe pod utjecajem projekta imat će pravo na naknadu, u skladu sa načelima vezanim za naknade iz Zakona o eksproprijaciji i zahtjevima iz ODS5. Cijeli proces mora biti transparentan, javno objavljen i detaljno definiran u okviru Planova preseljenja. Primarni kriterij za prava na naknade je da su se osoba ili imovina morale nalaziti u okviru projektnog područja prije graničnog datuma.

U skladu sa ODS5, postoje 3 kategorije osoba u smislu prava na naknadu:

- One koje imaju formalna zakonska prava na zemljištu ili imovini;
- One koje nemaju formalna zakonska prava na zemljištu ili imovini, ali polažu prava na zemljište ili imovinu koja su priznata ili mogu biti priznata u skladu sa domaćim zakonima; i
- One koje nemaju zakonsko pravo niti polažu prava koja mogu biti priznata na zemljištu ili imovini koji su u njihovom posjedu ili koje koriste.

To ukazuje na to da se smatra da osobe koje imaju ili polažu formalna prava na zemljištu ili imovini imaju pravo na naknadu za zemljište ili imovinu koju gube, kao i na drugu pomoć kao što su naknada za selidbu i podrška nakon preseljenja, dok osobe koje nemaju nikakva zakonska prava niti polažu prava koja mogu biti priznata na zemljištu koje je bilo u njihovom posjedu prije postupka za sticanje imaju pravo na pomoć za preseljenje i egzistenciju.

U slučaju sporazumnog postizanja kupoprodajnog sporazuma između korisnika eksproprijacije i zahvaćenog vlasnika, JIP mora osigurati da je taj sporazum u skladu sa zahtjevima iz ODS5. Neće doći ni do kakvog sticanja zemljišta (tj. početka građenja) prije davanja svih vrsta neophodne naknade zahvaćenim vlasnicima.

Prava na naknadu za različite kategorije osoba i imovine obuhvaćena bilo trenutno važećim zakonodavstvom FBiH ili ovim Okvirom za premoštavanje razlika i ispunjavanje posebnih zahtjeva SB-a opisana su u nastavku u [Tabela 3](#).

Tabela 3.: Matrica prava

VRSTA PRAVA ILI NEKRETNINE ZAHVAĆENIH PROJEKTOM	PRAVO
DOMAĆINSTVA	
Gubitak zemljišne parcele (vlasnik)	Zamjenska nekretnina sa sličnim ili istim karakteristikama ili Novčana naknada za zemljišnu parcelu po trošku zamjene za zemljišnu parcelu
Gubitak stambenog objekta podignutog sa građevinskom dozvolom na vlastitom zemljištu	Zamjenska nekretnina sa sličnim ili istim karakteristikama ili Novčana naknada po trošku zamjene + Novčana naknada u iznosu građevinske vrijednosti za bespravno izgrađene pomoćne objekte (šupe, garaže, sušare, ljetne kuhinje, itd.) + Naknada za selidbu
Gubitak stambenog objekta podignutog sa građevinskom dozvolom na vlastitom zemljištu (i neformalnih aneksa i nadogradnji)	Zamjenska nekretnina sa sličnim ili istim karakteristikama ili Novčana naknada po trošku zamjene za formalni dio objekta i zemljišnu parcelu + Novčana naknada po građevinskoj vrijednosti za neformalni dio objekta i bespravno izgrađene pomoćne objekte + Naknada za selidbu
Gubitak stambenog objekta podignutog bez građevinske dozvole na vlastitom ili tuđem zemljištu	Naknada za zemljište vlasniku po trošku zamjene + Novčana naknada po građevinskoj vrijednosti za bespravno izgrađene objekte i pomoćne objekte (šupe, garaže, sušare, ljetne kuhinje, itd.) + Ako je ukupno isplaćena naknada vlasniku objekta nedovoljna za izgradnju/kupovinu novog smještaja, vlasnik bespravno izgrađenog objekta ima pravo na to da mu se obezbijedi adekvatan smještaj sa zaštitom posjeda, ako on i njegova porodica nemaju drugi stambeni objekt ili stan, uz dodatnu pomoć prema potrebi, što se procjenjuje u svakom slučaju pojedinačno + Naknada za selidbu
Gubitak stana kao posebnog dijela zgrade (vlasnik)	Zamjenska nekretnina sa sličnim ili istim karakteristikama ili Novčana naknada po trošku zamjene + Naknada za selidbu
Gubitak stambenog objekta/stana (neformalni posjednik)	Obezbjedenje korištenja alternativnog smještaja, sa zaštitom posjeda, ako posjednik nema izvora dohotka ili nema stabilnih izvora dohotka i njegova porodica u vlasništvu nema drugu nekretninu, uz dodatnu pomoć prema potrebi, što se procjenjuje u svakom slučaju pojedinačno

VRSTA PRAVA ILI NEKRETNINE ZAHVAĆENIH PROJEKTOM	PRAVO
	+ Naknada za selidbu
Privremeno zauzimanje zemljišta i gubici (vlasnik ili zakupac)	Naknada u iznosu zakupnine koja se može postići na tržištu + Novčana naknada za gubitak imovina (kao što su objekti, usjevi, nasadi) + Obaveza vraćanja zemljišta u stanje u kojem je bilo prije projekta + Naknada po tržišnoj vrijednosti za gubitak neto dobiti od narednih usjeva koji se ne mogu zasaditi tokom trajanja privremenog posjeda (npr. naknada za izgubljenu žetvu po prosječnom prinosu/hektaru)
Gubitak prava služnosti (vlasnik ili zakupac)	Naknada za umanjenje tržišne vrijednosti nekretnine ¹⁰ + Naknada za sve štete na nekretnini
Gubitak stambenog objekta/stana (zakupac)	Blagovremeno obavješćavanje zakupca radi poštovanja otkaznog roka (kako je uređeno u ugovoru o zakupu) + Plaćanje troškova preseljenja i naknada za druge troškove uzrokovane selidbom i novčana naknada na jednokratnoj osnovi (prijelazna naknada) + Obezbjedenje zamjenskog objekta/stana za zakup ili pomoć u identifikaciji alternativne lokacije + Prijelazna pomoć prilagođena potrebama svake grupe raseljenih osoba
Gubitak zemljišta (neformalni posjednici zemljišta)	Novčana naknada za gubitak imovina (usjevi, infrastruktura za navodnjavanje i druga poboljšanja na zemljištu) po trošku zamjene
Gubitak godišnjih usjeva (formalni ili neformalni vlasnik zemljišta)	Pravo na žetvu usjeva ili (ako žetva nije moguća) novčana naknada za usjeve po trošku zamjene
Gubitak višegodišnjih usjeva / voćnjaka (formalni ili neformalni vlasnik zemljišta)	Pravo na berbu voća, povrća, itd. + Novčana naknada za višegodišnje biljke i stabla po trošku zamjene
DJELATNOSTI	
Gubitak poslovnog prostora i gubitak djelatnosti (vlasnik formalnog poslovnog objekta)	Zamjenska nekretnina sa sličnim ili istim karakteristikama ili Novčana naknada po trošku zamjene

¹⁰ Umanjenje tržišne vrijednosti predstavlja smanjenje vrijednosti nekretnine zbog ustanovljavanja prava puta od strane korisnika eksproprijacije, a utvrđuje se u svakom slučaju pojedinačno. Isplaćuje se u vidu novčane naknade koju utvrđuje sudski vještak.

VRSTA PRAVA ILI NEKRETNINE ZAHVAĆENIH PROJEKTOM	PRAVO
	+ Novčana naknada po građevinskoj vrijednosti za sve bespravno podignute poslovne objekte (ako postoje na mjestu djelatnosti) + Novčana naknada za troškove prijenosa i ponovne ugradnje postrojenja, mašina ili druge opreme + Novčana naknada za gubitak dobiti kao rezultat projekta (do ponovne uspostave poslovnih djelatnosti negdje drugdje), koja se računa na osnovu prosječnih vrijednosti poslovnih transakcija u toku posljednje tri godine evidentiranih u nadležnoj poreznoj upravi
Gubitak poslovnog prostora i gubitak djelatnosti (vlasnik neformalnog poslovnog objekta ili poslovnog objekta privremenog karaktera)	Novčana naknada po građevinskoj vrijednosti poslovnog objekta (koji postoji na dan graničnog datuma) + Osiguravanje odgovarajuće zamjenske lokacije za zakup radi omogućavanja nastavka poslovnih transakcija, osim ako vlasnik ima istu ili sličnu poslovnu djelatnost negdje drugdje + Novčana naknada za troškove prijenosa i ponovne ugradnje postrojenja, mašina ili druge opreme + Novčana naknada za gubitak dobiti kao rezultat projekta (do ponovne uspostave poslovnih djelatnosti negdje drugdje (do 6 mjeseci)), koja se računa na osnovu prosječnih vrijednosti poslovnih transakcija u toku posljednje tri godine evidentiranih u nadležnoj poreznoj upravi
Gubitak djelatnosti u objektu uzetom u zakup (zakupac)	Blagovremeno obavješćavanje zakupca radi poštovanja otkaznog roka + Naknada za sva poboljšanja na prostoru (kao što su obnova, preuređenje, itd.) po trošku zamjene + Naknada za troškove selidbe i ponovne ugradnje opreme i inventara + Novčana naknada na jednokratnoj osnovi (prijelazna naknada) koja se utvrđuje u svakom slučaju pojedinačno u toku socijalne ankete pribavljanjem relevantnih podataka o dohotku i egzistenciji. Prijelazna naknada se potom utvrđuje srazmjerno gubitku + Obezbjedenje zamjenskog prostora za zakup ili pomoć u identifikaciji alternativne lokacije
Privremeno zauzimanje zemljišta u toku građevinskih radova (formalni ili neformalni poslovni objekti)	Zahvaćeno zemljište i infrastruktura vraćaju se u stanje u kojem su bili prije projekta + Novčana naknada za privremeno zauzimanje zemljišta u iznosu zakupnine po tržišnoj vrijednosti + Naknada za svu izgubljenu imovinu (kao što su objekti, stabla, itd.)
Gubitak plaća (zaposlenici u formalnim ili neformalnim poslovnim objektima)	U slučaju privremenog prekida poslovanja i stoga privremenog prekida rada zaposlenika: naknada za gubitak plaća zaposlenicima, u iznosu prosječne plaće za posljednjih šest mjeseci (koja se isplaćuje direktno poslodavcu koji dostavlja dokaz o isplaćenim plaćama u prijelaznom razdoblju) U slučaju prestanka poslovnih djelatnosti kao rezultat projekta: naknada za otpremnine zaposlenicima u iznosu plaća isplaćenih u posljednjih šest mjeseci (koja se isplaćuje direktno zaposlenicima)

VRSTA PRAVA ILI NEKRETNINE ZAHVAĆENIH PROJEKTOM	PRAVO
Privremeni gubici dobiti od djelatnosti/najamnine u toku građevinskih radova (djelatnosti koje se ne sele)	Novčana naknada za gubitak dobiti do završetka građevinskih radova koji direktno utiču na poslovanje privrednog subjekta, u skladu sa procjenom sudskih vještaka
Umanjenje vrijednosti poslovne nekretnine zbog sticanja dijela zemljišta na kojem se nalazi poslovna imovina (npr. parking privrednog subjekta)	Novčana naknada za umanjeње vrijednosti poslovne nekretnine, u skladu sa procjenom sudskih vještaka
DRUGO	
Utjecaji na ugrožene grupe	Uz sva prava utvrđena u ovoj matrici, ugroženim osobama obezbijedit će se dodatna pomoć uključujući pravnu podršku i pomoć. Sva neophodna dodatna podrška za sva zahvaćena ugrožena domaćinstva utvrđivat će se u svakom slučaju pojedinačno u toku socioekonomske ankete. Tim osobama se daje prednost zapošljavanja na projektu ako je moguće.
Gubitak javne infrastrukture	Javna infrastruktura zamijenit će se prije uništavanja infrastrukturom istih ili boljih specifikacija.
Nedefinirani uticaj (trajni ili privremeni gubitak)	Svi nedefinirani uticaji ublažavaju se u skladu sa načelima i ciljevima ovog Okvira. U slučaju neslaganja između domaćeg zakonodavstva i politike SB-a u određenom slučaju, prevladava odredba koja je povoljnija za zahvaćenog vlasnika/korisnika.

7 NAKNADA ZA RAZLIČITE KATEGORIJE IMOVINE

Naknada za objekte i naknada za građevinsko zemljište

Preferirana opcija za objekte i građevinsko zemljište koji su utvrđeni za eksproprijaciju treba biti zamjenski objekt/zemljište u skladu sa Zakonom o eksproprijaciji FBiH. U slučaju zamjenske imovine, trebaju se primjenjivati sljedeći kriteriji u najvećoj mogućoj mjeri:

- Parcele s objektima trebaju biti cca iste veličine i uključivati iste mogućnosti korištenja,
- Objekti trebaju biti slične veličine i standarda, uključujući pristup komunalnim uslugama, i
- Objekti trebaju biti na razumnoj udaljenosti i imati sličan potencijal sa aspekta egzistencije (npr. pristup zapošljavanju i poljoprivredi).

Ako se osobama pod utjecajem projekta obezbijedi zamjenski objekt manje veličine ili nepovoljnijih karakteristika, vlasnicima se mora isplatiti razlika u vrijednosti.

Ako vlasnik odluči uzeti novčanu naknadu umjesto zamjenske nekretnine ili ako nije moguće pronaći odgovarajuću zamjensku nekretninu u datom području, naknada za objekte isplaćuje se u novcu po punom trošku zamjene. To će biti tržišna vrijednost neophodnog materijala za izgradnju zamjenskog objekta površine i kvaliteta sličnih ili boljih od površine i kvaliteta zahvaćenog objekta, ili za popravku djelimično zahvaćenog objekta, plus trošak prijevoza građevinskog materijala na gradilište, plus trošak sve radne snage i naknade izvođača, plus trošak svih uknjižbi i poreza na promet. Prilikom utvrđivanja troška zamjene, amortizacija imovine i vrijednost spašenog materijala ne uzimaju se u obzir, niti se vrijednost koristi koje će proizići iz projekta odbija od procijenjene vrijednosti zahvaćene imovine. On također uključuje troškove izravnavanja ili drugih pripremnih radova za novogradnju ili novu namjenu. Troškovi se računaju u vrijeme zamjene nekretnine, a ako to nije slučaj, prilikom izračuna u obzir se uzima inflacija.

Naknada će se također obezbijediti za svu štetu prouzrokovanu građevinskim aktivnostima.

Naknada za poljoprivredno zemljište

Kako je uređeno Zakonom o eksproprijaciji FBiH, naknada za zemljište utvrđuje se kadgod je to moguće u vidu druge odgovarajuće nekretnine koja omogućava ranijem vlasniku približno jednake uslove korištenja. Jednaki uslovi korištenja zadovoljeni su ako su ispunjeni sljedeći kriteriji:

- prihvatljiva je zahvaćenom vlasniku/poljoprivredniku,
- približno je iste veličine,
- ima sličan ili bolji poljoprivredni potencijal, tj. plodnost, pokos, oblik parcele, izloženost sunčevoj svjetlosti, i
- nalazi se na razumnoj udaljenosti.

U slučaju kada se zahvaćenom vlasniku ne može obezbijediti ekvivalentna nekretnina jer se ne može pronaći ekvivalentno poljoprivredno zemljište na razumnoj udaljenosti ili zemljište koje je raspoloživo nije prihvatljivo vlasniku, organ zadužen za eksproprijaciju dužan je obezbijediti pisane dokaze o neuspjelim pokušajima da pronađe slično zemljište i isplatiti naknadu za to zemljište po punom trošku zamjene.

Kada je riječ o poljoprivrednom zemljištu, trošak zamjene zemljišta jednakog proizvodnog potencijala ili namjene koje je u blizini zahvaćenog zemljišta u toku razdoblja prije projekta ili u fazi prije raseljavanja, pri čemu se u obzir treba uzeti veća vrijednost, sa troškom neophodne pripreme zemljišta za njegovo dovođenje na nivo sličan zahvaćenom zemljištu, uključujući troškove uknjižbe u zemljišnu knjigu i naknade za prijenos.

U domaćem zakonodavstvu nije izričito definirana situacija kada je u zamjenu moguće dati parcelu manje veličine ili parcelu manjeg poljoprivrednog potencijala, ni da li bi bilo prihvatljivo isplatiti razliku u novcu uključujući naknadu u naturi radi nadomještanja razlike u veličini ili potencijalu. U situacijama kada nije moguće identificirati i obezbijediti

parcelu iste veličine i istog potencijala, dok je moguće obezbijediti manje parcele manjeg potencijala, vlasniku će se ponuditi mogućnost da dobije dio naknade u naturi (zamjenska nekretnina – parcela) i dio u novcu. U tom slučaju neophodno je vrednovanje kako zahvaćene parcele, tako i zamjenske parcele, radi računanja razlike.

Naknada za neodrživo zemljište

Neodrživo zemljište odnosi se na preostalo poljoprivredno zemljište nakon djelimične eksproprijacije zemljišta, koje je premale veličine da bi obrada bila ekonomski profitabilna. U slučaju kada vlasnik zemljišta cijeni da je ostatak parcele neprikladan za daljnju poljoprivrednu namjenu ili u slučaju kada bi zemljišna parcela izgubila svoj pristupni put, vlasnik može podnijeti molbu za eksproprijaciju cijele parcele. Takve situacije trebaju se procjenjivati na pojedinačnoj osnovi, na osnovu sljedećih kriterija:

- Veličine, dimenzija i oblika neodrživog dijela parcele;
- Poljoprivrednog potencijala preostalog dijela parcele u poređenju sa poljoprivrednim potencijalom eksproprianog dijela;
- Ograničenja pristupa;
- Veličine i naravi mašinske opreme koja se u pravilu koristi za obradu te parcele i da li se ta oprema može razumno koristiti s obzirom na veličinu, oblik i dimenzije neodrživog dijela parcele;
- Potencijalnih ograničenja navodnjavanja i odvodnje u toku razdoblja izgradnje.

Naknada za neodrživo zemljište, nakon njegovog priznavanja kao takvog, bit će zasnovana na istim pravima kao glavni zahvaćeni dio zemljišta.

Naknada za usjeve i stabla

Naknada za sva stabla i višegodišnje i godišnje usjeve (koji se ne mogu požnjati prije ulaska na zemljište) isplaćuje se po punoj tržišnoj vrijednosti. Naknada za sva potencijalna oštećenja stabala i usjeva koja su rezultat građevinskih radova također se isplaćuje po punom trošku zamjene.

U mjeri u kojoj je to moguće, faze eksproprijacije i ulaska na zemljište općenito trebaju biti raspoređene tako da se svi stalni godišnji usjevi, bez obzira na njihovu fazu razvoja, mogu požnjati prije preuzimanja zemljišta od vlasnika zemljišta ili korisnika zemljišta. Naknada se ne isplaćuje za godišnje usjeve koji se požnjeveni prije zauzimanja zemljišta od strane organa korisnika. Kada je riječ o godišnjim usjevima koji se ne mogu požnjati prije ulaska na zemljište ili koji su oštećeni građevinskim radovima, za njih se isplaćuje naknada po punoj tržišnoj vrijednosti. Koristit će se novije evidencije cijena poljoprivrednih proizvoda na kantonalnom ili općinskom nivou. U slučajevima kada takve evidencije nisu dostupne, stručnjaci za poljoprivredu koristit će posljednje službene podatke objavljene od strane Agencije za statistiku BiH.

Izračun punog troška zamjene iziskuje uzimanje u obzir ne samo proizvodnje usjeva u toku godine dana, nego i troška ponovne uspostave nasada (sadni materijal, priprema tla, gnojiva i drugo), kao i izgubljene dobiti u toku razdoblja neophodnog za ponovnu uspostavu usjeva. Osim toga, procjenitelji će procjenjivati odražava li sadašnja produktivnost stvarnu produktivnost zemljišta ili je funkcija nedostatka sredstava za poljoprivrednu proizvodnju na zemljištu. U slučaju da se zahvaćenim osobama treba isplatiti naknada za više od jedne godine, naknada za usjeve nakon prve godine isplaćuje se po bruto tržišnoj vrijednosti.

Izračun za stabla i šume treba se vršiti u skladu sa načelom punog troška zamjene, pri čemu se stopa naknade C za stablo utvrđuje primjenom sljedeće formule:

$$C = V \times D + C_p + C_L$$

V – Prosječna tržišna vrijednost proizvodnje jednog stabla za godinu dana

D – Prosječni vremenski period neophodan za uzgoj novog stabla do nivoa proizvodnje odraslog stabla, u godinama

C_p – Trošak sadnja (sadni materijal, priprema tla, početno gnojenje)

C_L – Troškovi neophodne radne snage za održavanje usjeva u toku vremenskog perioda neophodnog za uzgoj novog stabla do ranijeg nivoa proizvodnje

Jedinična stopa C po stablu po tom se primjenjuje na cijelu parcelu pod pretpostavkom prosječne gustoće ili na osnovu preciznog brojanja svih stabala.

Stope naknade izračunat će se za sljedeće četiri faze razvoja stabla

- Sadni materijal,
- Mlado, nije produktivno,
- Mlado produktivno, i
- Zrelo.

Za razliku od višegodišnjih nasada stabala voćki, gdje se usjevi mogu brati u toku dužeg vremenskog perioda, većina komercijalnih vrsta stabala proizvodi prinos samo jednom. Trošak zamjene treba prema tome biti tržišna vrijednost prosječnog drveta. Ako se zahvaćene komercijalne šume ne mogu posjeći prije sticanja pristupa parceli od strane korisnika eksproprijacije, načelo naknade bit će slično načelu naknade koje se primjenjuje na godišnje usjeve, s tim što će se u obzir uzimati vrijednost izgubljenog drveta.

Naknada za gubitke vezane za djelatnost

Privrednim subjektima koji se trebaju preseliti isplaćuje se:

- novčana naknada po punom trošku zamjene za poslovne objekte i zemljište (u skladu sa istim načelima kako je gore definirano za stambenu imovinu),
- naknada za troškove selidbe (npr. troškovi prijenosa i ponovne ugradnje postrojenja, mašina ili druge opreme),
- naknada za gubitak neto dobiti nastao kao rezultat Projektnih aktivnosti do pune ponovne uspostave poslovnih djelatnosti.

Privrednim subjektima koji gube samo dio svog zemljišta obezbijedit će se:

- novčana naknada po punom trošku zamjene za zemljište,
- naknada za gubitak neto dobiti nastao kao rezultat Projektnih aktivnosti do pune ponovne uspostave poslovnih djelatnosti,
- naknada za svu štetu uzrokovanu građevinskim aktivnostima.

JIP i općinski organi uprave pružat će podršku vlasnicima privrednih subjekata koji bi preferirali da im se obezbijedi alternativna (zamjenska) poslovna lokacija umjesto novčane naknade u lociranju odgovarajuće zamjenske nekretnine sa sličnim uslovima korištenja na gore definirani način.

8 OBJAVLJIVANJE INFORMACIJA I JAVNE KONSULTACIJE

JIP je, zajedno sa predstavnicima općinskih organa zaduženih za eksproprijaciju, odgovorna za komuniciranje sa pogođenim zajednicama i osobama pod utjecajem projekta.

Sve zainteresirane strane će se blagovremeno obavještavati o opsegu Projekta i kontaktima za daljnje upite za informacijama, raspoloživom mehanizmu za pritužbe i raspoloživosti javno dostupnih dokumenata, putem:

- internet stranice Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH (www.fmpvs.gov.ba)
- internet stranice uključene općine.

Javne službe zadužene za eksproprijaciju posjećivat će pogođena domaćinstva i privredne subjekte pojedinačno i obavještavat će ih o uticajima Projekta na njihove nekretnine, naročito o određenim uticajima na njihove nekretnine. Vlasnici/korisnici će biti konsultirani u toku izrade Plana preseljenja i obaviješteni o rezultatima popisa i polazne ankete, a njihova mišljenja o naknadi ili drugoj pomoći za preseljenje uzet će se u obzir na odgovarajući način. Proces i mehanizmi kojima se osigurava aktivno sudjelovanje PAP-ova i drugih zainteresiranih strana detaljno će se opisati u Planu preseljenja koji će također uključivati dodatak sa datumom, listom učesnika i zapisnicima sa konsultacijskih sastanaka.

JIP će ugroženim grupama olakšati pristup informacijama, kako je primjereno za svaku osobu/domaćinstvo u skladu sa njihovim posebnim potrebama i/ili situacijom, u saradnji sa općinskim službama za socijalna pitanja.

JIP će dostaviti ovaj Okvir i sve buduće Planove preseljenja općinama na čijem području bi moglo doći do sticanja zemljišta (kako na engleskom, tako i na lokalnim jezicima), te će pomoći općinama u sagledavanju zahtjeva utvrđenih u tim dokumentima. JIP će, u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave, osigurati da su osobe pod utjecajem projekta obaviještene o mehanizmu za podnošenje pritužbi i da im je mehanizam dostupan.

Održat će se javne konsultacije o ovom Okviru (mogu se održati istovremeno s konsultacijama za odobrene nacрте drugih projektnih dokumenata). Okvir će biti objavljen (na web stranici Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH) i bit će dostupan za javni uvid najmanje 10 dana prije javnih konsultacija, a ostavit će se dovoljno vremena za podnošenje komentara i pitanja. Poziv na konsultacije poslat će se institucionalnim interesnim grupama i objaviti u novinama koje čitaju zajednice za koje se zna da projekt može utjecati ili bi mogao utjecati na njih. Javne konsultacije bit će najavljene u drugim medijima po potrebi (web stranice, društveni mediji, TV i radio stanice).

Izvještaj i komentari s javnih konsultacija, sa popisom interesnih grupa, bit će dodani ovom Okviru i poslani SB-u na konačni pregled, nakon čega će se Okvir ponovno objaviti.

9 MEHANIZAM ZA PRITUŽBE

9.1 Mehanizam za pritužbe specifičan za Projekt

JIP će uspostaviti registar pritužbi, te će osigurati da su osobe pod utjecajem projekta u potpunosti obaviještene o mehanizmu za pritužbe priopćavajući raspoloživost tog registra, njegovu funkciju, kontakt osobe i postupak za podnošenje pritužbe u pogođenim područjima.

Primjerak obrasca za pritužbe dat je u **Prilogu Error! Reference source not found.** ovog Okvira.

JIP će osigurati da uključene općine imenuju najmanje jednog službenika za upravljanje pritužbama. Taj službenik će osigurati potvrdu prijema pritužbi u roku od 3 kalendarska dana, dodjelu pritužbi pravoj osobi na preispitivanje i predlaganje rješenja, kao i blagovremeno slanje rješenja /pisama o zatvaranju podnosiocu pritužbe i potvrdu prijema. Odgovorni službenik na nivou općine morat će dostavljati informacije JIP-u o zaprimljenim pritužbama na redovnoj osnovi i nakon svih vanrednih ili hitnih događaja.

JIP ili službenik jedinice lokalne samouprave mogu se obavijestiti o svim komentarima ili bojaznima usmeno ili u pisanoj formi (poštom ili elektronskom poštom) ili popunjavanjem obrasca za pritužbe, bez ikakvih troškova za podnosioca pritužbe. Pritužbe se također mogu podnositi anonimno.

Sve pritužbe će biti evidentirane u registru i dodijelit će im se broj, a njihov prijem će biti potvrđen u roku od 7 kalendarskih dana. Svaka pritužba će biti evidentirana u registru sa sljedećim informacijama:

- opisom pritužbe,
- datum potvrde prijema vraćene podnosiocu pritužbe,
- opisom poduzetih radnji (istraga, korektivne mjere), i
- datumom rješenja i zatvaranja / dostavljanja povratnih informacija podnosiocu pritužbe.

JIP ili službenik jedinice lokalne samouprave će uložiti sve razumne napore da riješe pritužbu nakon njenog prijema. Ako JIP ili službenik jedinice lokalne samouprave nisu u stanju riješiti pitanja istaknuta u prigovoru neposrednom korektivnom mjerom, utvrdit će se dugoročna korektivna mjera. Podnosilac pritužbe bit će obaviješten o predloženoj korektivnoj mjeri i kontroli realizacije korektivne mjere u roku od 25 kalendarskih dana nakon potvrde prijema pritužbe.

Ako se određeno pitanje istaknuto kroz mehanizam za pritužbe ne može riješiti ili ako nije potrebno poduzimanje mjere, podnosiocu pritužbe će se dostaviti detaljno objašnjenje/ obrazloženje razloga zbog kojih pitanje nije riješeno. Odgovor će također sadržavati objašnjenje načina na koji osoba/ organizacija koja je dostavila pritužbu može nastaviti sa pritužbom u slučaju nezadovoljavajućeg ishoda.

Ako podnosilac pritužbe nije zadovoljan sa implementiranom korektivnom mjerom i/ili obrazloženjem razloga zbog kojih korektivna mjera nije potrebna, pritužba će se uputiti Odboru za pritužbe. Odbor za pritužbe će uključivati najmanje:

- jednog člana JIP-a,
- jednog člana nadležne općine/grada,
- dva predstavnika osoba pod utjecajem projekta.

Odbor će ponovo ocijeniti prethodno provedenu korektivnu mjeru i/ili obrazloženje razloga zbog kojih korektivna mjera nije potrebna, te će ponovo razmotriti alternative za rješavanje pritužbe na zadovoljavajući način. Podnosilac pritužbe će se obavijestiti o predloženoj alternativnoj korektivnoj mjeri i kontroli realizacije alternativne korektivne mjere u roku od 3 mjeseca nakon potvrde prijema pritužbe.

Podnosioci pritužbi mogu sve vrijeme tražiti druge pravne lijekove u skladu sa pravnim okvirom FBiH.

Kontakt detalji za upite i pritužbe:

Na pažnju: Sukavata Bejdžić, Voditeljica JIP-a – Projekt koordinatorica, Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH

Adresa: Hamdije Čemerlića 2, Sarajevo 71000

Tel: +387 033 726-550

<https://fmpvs.gov.ba/en/homepage-eng/>

9.2 Sistem Svjetske banke za rješavanje pritužbi

Zajednice i pojedinci koji smatraju da na njih negativno utječe projekat koji podržava Svjetska banka mogu podnijeti pritužbe postojećim mehanizmima na nivou projekta ili Službi za pritužbe Svjetske banke. Služba osigurava da se primljene žalbe odmah pregledavaju kako bi se riješili problemi povezani s projektom. Zajednice i pojedinci na koje utječe projekat mogu podnijeti svoju pritužbu nezavisnom Inspekcijskom panelu Svjetske banke koji utvrđuje da li je šteta nastala ili bi mogla nastati kao rezultat nepoštivanja politika i procedura Svjetske banke. Pritužbe se mogu podnijeti u bilo koje vrijeme nakon što se o problemu izvijesti Svjetska banka, a Upravi banke ostavi razumno vrijeme da odgovori.

Za informacije kako podnijeti pritužbu korporativnoj Službi za pritužbe Svjetske banke, posjetite <http://www.worldbank.org/en/projects-operations/products-and-services/grievance-redress-service>.

Za informacije kako podnijeti pritužbu Inspekcijskom panelu Svjetske banke, posjetite www.inspectionpanel.org.

10 Implementacija Planova preseljenja

10.1 Odgovornosti vezane za implementaciju

Osiguravanje adekvatne provedbe cijelog procesa izrade i implementacije Planova preseljenja u FBiH u skladu sa zahtjevima iz ovog Okvira bit će odgovornost JIP-a.

JIP će imenovati službenika za vezu sa općinama i drugim uključenim organima, koji će biti odgovaran za komunikaciju sa svim uključenim stranama i objavljivanje informacija istima.

Planovi preseljenja će biti izrađeni prije pokretanja bilo kakvih aktivnosti otkupa zemljišta.

Posebne zadatke u vezi s izradom i implementacijom spomenutih Planova dijelit će JIP, općinski organi uprave i drugi uključeni organi, u skladu sa Tabelom 4 u nastavku:

Tabela 4.: Organizacijske odgovornosti i aranžmani

Zadatak	Odgovorna strana
Izrada Planova preseljenja	
Osiguravanje izrade Planova preseljenja uključujući popis i socioekonomske ankete	JIP
Razvoj svijesti općina o zahtjevima iz ovog Okvira i Planova preseljenja	JIP
Odobranje Planova preseljenja	SB
Objavljivanje informacija i konsultacije	
Objavljivanje informacija i dokumenata svim osobama zahvaćenim projektom i zajednicama, kao i organiziranje javnih sastanaka	JIP u saradnji sa uključenim općinama
Vođenje evidencija o aktivnostima konsultacija	JIP
Proces otkupa zemljišta	
Direktna komunikacija sa vlasnicima i posjednicima i posjete istima	JIP i uključene općine kao organi za eksproprijaciju
Pregovori i aktivnosti eksproprijacije, prije početka građenja	JIP i uključene općine
Pružanje pomoći ugroženim osobama / domaćinstvima	JIP u saradnji sa općinskim službama nadležnim za socijalnu zaštitu, raseljene osobe i izbjeglice
Isplata / obezbjeđenje paketa naknade	JIP
Praćenje i izvještavanje	
Praćenje i izvještavanje SB-u o otkupu zemljišta	JIP
Praćenje i izvještavanje o privremenom zauzimanju zemljišta provedenom nakon početka građenja	Izvođač
Izrada Revizije završetka na kraju procesa otkupa zemljišta	Nezavisno treće lice ugovoreno od strane JIP-a
Zaprimanje i upravljanje pritužbama	
Obrada i upravljanje pritužbama	JIP / službenik jedinice lokalne samouprave
Zaprimanje pritužbi i potvrda prijema pritužbi	JIP / službenik jedinice lokalne samouprave
Vođenje integriranog registra pritužbi	JIP

10.2 Troškovi

Troškovi procesa otkupa zemljišta/preseljenja bit će odgovornost Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH. Troškovi socijalne pomoći bit će odgovornost navedenih ministarstava i uključenih općina. Detaljne procjene troškova bit će navedene u Planovima preseljenja.

10.3 Praćenje i izvještavanje

Praćenje procesa sticanja zemljišta i preseljenja provodit će JIP radi:

- utvrđivanja jesu li aktivnosti u toku u skladu sa rasporedom i poštuju li se rokovi;
- osiguravanja ponovne uspostave ili poboljšanja životnih standarda osoba pod utjecajem projekta;
- procjene dostatnosti naknade / rehabilitacijskih mjera;
- utvrđivanja svih potencijalnih problema;
- utvrđivanja metoda ublažavanja svih utvrđenih problema.

JIP će održavati bazu o sticanju zemljišta sa podacima o porodicama/privrednim subjektima čije nekretnine su zahvaćene (uključujući ne vlasnike). Podaci/informacije će se periodično ažurirati radi praćenja napretka porodica i privrednih subjekata.

Indikatori koji će se koristiti za praćenje naročito će uključivati sljedeće:

- Ukupnu potrošnju na sticanje zemljišta i naknadu,
- Broj osoba pod utjecajem projekta po kategorijama,
- Broj identificiranih objekata (stambeni, poslovni i pomoćni) za eksproprijaciju,
- Broj privatnih zemljišnih parcela za koje je izvođač utvrdio da je potrebno da budu privremeno zauzete u toku građevinskih radova (vrsta zemljišne parcele, iznos isplaćene naknade, trajanje zauzimanja zemljišta),
- Broj javnih sastanaka i konsultacija sa osobama pod utjecajem projekta,
- Broj i procent sklopljenih potpisanih sporazuma,
- Broj osoba koje traže posebnu pomoć i vrste blagovremeno pružene pomoći ugroženim pojedincima/domaćinstvima,
- Broj osoba koje su primile naknadu u razdoblju razvrstan po vrsti naknade i po razredima iznosa,
- Broj i vrsta pritužbi u vezi sa otkupom zemljišta (broj pritužbi, broj i procent riješenih pritužbi u utvrđenim rokovima, broj i procent osoba zadovoljnih sa ishodom, npr. odgovorom na njihovu pritužbu/komentar, razvrstan po spolu) i broj sudskih predmeta vezanih za sticanje zemljišta,
- Broj uspješnih selidbi domaćinstava (nova lokacija, nivo dohotka),
- Broj uspješnih selidbi privrednih subjekata (nova lokacija, nivo dobiti, broj zaposlenika),
- Broj ponovo uspješno uspostavljenih poljoprivrednih djelatnosti nakon sticanja zemljišta ili ograničavanja pristupa kao rezultat Projekta (nivo dohotka).

JIP će izrađivati i dostavljati SB-u godišnje izvještaje o napretku Projekta uključujući ostvareni napredak u implementaciji Planova preseljenja.

Osim toga, JIP će olakšati izradu Revizije završetka na kraju procesa sticanja zemljišta od strane nezavisnog stručnjaka.

PRILOZI

A	Minimalni elementi plana preseljenja
B	Error! Reference source not found.

A. Minimalni elementi plana preseljenja

Tabele u nastavku izrađene su na osnovu zahtjeva utvrđenih u Okolišnom i društvenom okviru SB-a, naročito u *ODS5 - Prilog 1. Instrumenti prisilnog preseljenja*.

Opći zahtjevi za plan preseljenja

ELEMENT	OBJAŠNJENJE
Opis projekta	Opći opis projekta i utvrđivanje projektnog područja
Potencijalni uticaji	Utvrđivanje: a) projektnih komponenti ili aktivnosti koje dovode do raseljavanja, uz objašnjavanje razloga zbog kojih se odabrano zemljište mora steći za korištenje u okviru vremenskog okvira projekta; b) područje utjecaja tih komponenti ili aktivnosti; c) opseg i obim sticanja zemljišta i uticaja na objekte i drugu dugotrajnu imovinu; d) sva ograničenja korištenja ili pristupa zemljištu ili prirodnim resursima nametnuta od strane projekta; e) razmatrane alternative radi izbjegavanja ili minimiziranja raseljavanja i razlozi zbog kojih su odbačene; i f) uspostavljeni mehanizmi za minimiziranje raseljavanja, u mjeri u kojoj je to moguće, u toku implementacije projekta.
Ciljevi	Glavni ciljevi programa preseljenja.
Popisno ispitivanje i polazne socioekonomske studije	Nalazi popisa na nivou domaćinstava kojim su utvrđene i pobrojane osobe pod utjecajem projekta, i, uz sudjelovanje takvih osoba, premjer zemljišta, objekata i druge dugotrajne imovine koja će biti zahvaćena. Popisno ispitivanje također služi drugim bitnim funkcijama: a) utvrđivanju funkcija raseljenih domaćinstava, uključujući opis proizvodnih sistema, radne snage i organizacije domaćinstava; kao i polaznih informacija o egzistencijama (uključujući, prema potrebi, nivoe proizvodnje i dohodak koji proizilazi iz kako formalnih, tako i neformalnih ekonomskih aktivnosti) i životnim standardima (uključujući zdravstveni status) raseljenog stanovništva; b) informacijama o ugroženim grupama ili osobama za koje će se možda morati predvidjeti posebne odredbe; c) utvrđivanju javne infrastrukture, nekretnina ili usluga ili infrastrukture, nekretnina ili usluga zajednice koje bi mogle biti zahvaćene; d) obezbjeđivanju osnove za dizajniranje programa preseljenja i izradu budžeta za njega; e) u vezi s utvrđivanjem graničnog datuma, obezbjeđivanju osnove za isključivanje osoba koje nemaju pravo iz naknada i pomoći za preseljenje; f) utvrđivanju polaznih uslova u svrhu praćenja i evaluacije. Ako se smatraju relevantnim, mogle bi biti potrebne dodatne studije o sljedećim temama: g) sistemu zaštite posjeda i prijenosa zemljišta, uključujući popis prirodnih resursa u zajedničkom vlasništvu koji su izvor egzistencije i izdržavanja ljudi, sisteme plodouživanja koji nisu zasnovani na pravu vlasništva (uključujući ribarenje, ispašu ili korištenje šumskih područja) i koji su uređeni lokalnim priznatim mehanizmima za dodjelu zemljišta i sve pitanja koja se javljaju uslijed različitih sistema zaštite posjeda u projektnom području; h) obrascu društvene interakcije u zahvaćenim zajednicama, uključujući društvene mreže i sisteme socijalne podrške i način na koji će projekt uticati na njih; i) socijalnim i kulturnim karakteristikama raseljenih zajednica, uključujući opis formalnih i neformalnih institucija (npr. organizacije zajednice, obredne grupe, nevladine organizacije (NVO-i)) koje bi mogle biti relevantne za strategiju konsultacija i za dizajniranje i implementaciju aktivnosti preseljenja.
Pravni okvir	Nalazi analize pravnog okvira koja obuhvata: a) opseg ovlasti prisilnog sticanja i nametanja ograničenja korištenja zemljišta i narav naknade povezane s tim, u smislu kako metodologije vrednovanja, tako i vremena isplate; b) važeći pravni i upravni postupak, uključujući opis lijekova koji su dostupni raseljenim osobama u sudskom postupku i uobičajeni vremenski okvir za taj postupak, kao i sve raspoložive mehanizme za pravnu zaštitu u slučaju pritužbi koji bi mogli biti relevantni za projekt; c) zakoni i propisi koji se odnose na organe nadležne za provedbu aktivnosti preseljenja; d) razlike, ako postoje, između lokalnih zakona i praksi koje obuhvataju prisilno sticanje, nametanje ograničenja korištenja zemljišta i obezbjeđivanje mjera preseljenja i ODS5, kao i mehanizme za premošćivanje tih razlika.
Institucionalni okvir	Nalazi analize institucionalnog okvira koja obuhvata: a) utvrđivanje organa nadležnih za aktivnosti preseljenja i nevladine organizacije (NVO)/organizacije civilnog društva (OCD) koji bi mogli imati ulogu u implementaciji projekta, uključujući pružanje podrške raseljenim osobama; b) procjenu institucionalnog kapaciteta tih organa i NVO-a/OCD-ova;

ELEMENT	OBJAŠNJENJE
	c) sve predložene korake za poboljšanje institucionalnog kapaciteta organa i NVO-a/OCD-ova nadležnih za provedbu preseljenja.
Prava na naknade	Definicija raseljenih osoba i kriterija za utvrđivanje njihovih prava na naknadu i drugu pomoć za preseljenje, uključujući relevantne granične datume.
Vrednovanje gubitaka i naknada za gubitke	Metodologija koja se koristi u vrednovanju gubitaka radi utvrđivanja njihovog troška zamjene; i opis predloženih vrsta i nivoa naknade za zemljište, prirodne resurse i drugu imovinu u skladu sa lokalnim zakonom i onih dopunskih mjera koje su neophodne za postizanje troška zamjene za njih.
Sudjelovanje zajednice	Sudjelovanje raseljenih osoba (uključujući zajednice domaćine, ako je relevantno): a) opis strategije za konsultacije sa raseljenim osobama i njihovo sudjelovanje u dizajnu i implementaciji aktivnosti preseljenja; b) sažetak izraženih stavova i načina na koji su ti stavovi uvaženi prilikom izrade plana preseljenja; c) pregled alternativa za preseljenje i izbora napravljenih od strane raseljenih osoba u vezi s opcijama koje im stoje na raspolaganju; d) institucionalizirani aranžmani putem kojih raseljene osobe mogu priopćavati svoje bojazni tijelima za projekt za vrijeme cijelog trajanja planiranja i implementacije, kao i mjere za osiguravanje da su takve ugrožene grupe kao što su autohtoni narodi, etničke manjine, osobe bez zemljišta i žene adekvatno zastupljene.
Raspored implementacije	Raspored implementacije kojim se predviđaju očekivani datumi raseljavanja, kao i procijenjeni datumi početka i završetka svih aktivnosti iz plana preseljenja. U rasporedu treba biti navedeno kako su aktivnosti preseljenja povezane s implementacijom cjelokupnog projekta.
Troškovi i budžet	Tabele u kojima se prikazuju kategorizirane procjene troškova za sve aktivnosti preseljenja, uključujući naknade za inflaciju, rast broja stanovnika i druge nepredviđene situacije; rasporedi rashoda; izvori sredstava; i aranžmani za blagovremeni tok sredstava, kao i financiranje za preseljenje, ako postoji, u područjima van nadležnosti provedbenih agencija.
Mehanizam za pravnu zaštitu u slučaju pritužbi	Plan u kojem se opisuje pristupačan i dostupan postupak rješavanja uz pomoć trećeg lica sporova koji proizlaze iz raseljavanja ili preseljenja; takvim mehanizmom za pritužbe treba se uzeti u obzir raspoloživost sudskih pravnih sredstava i mehanizama zajednice i tradicionalnih mehanizama za rješavanje sporova.
Praćenje i evaluacija	Aranžmani za praćenje aktivnosti raseljavanja i preseljenja od strane provedbene agencije, dopunjeni monitorima – trećim licima koje Banka smatra prikladnim, sa ciljem osiguravanja potpunih i objektivnih informacija; indikatori za praćenje učinka za mjerenje inputa, outputa i ishoda aktivnosti preseljenja; sudjelovanje raseljenih osoba u procesu praćenja; evaluacija rezultata za razumno razdoblje nakon završetka svih aktivnosti preseljenja; korištenje rezultata praćenja preseljenja radi usmjeravanja naknadne implementacije.
Aranžmani za prilagodljivo upravljanje	Plan treba uključivati odredbe za prilagođavanje implementacije preseljenja kao odgovor na neočekivane promjene projektnih uslova ili neočekivane prepreke za ostvarivanje zadovoljavajućih ishoda preseljenja.

Dodatni zahtjevi za planiranje u slučajevima kada preseljenje uključuje fizičko raseljavanje

Kada okolnosti projekta iziskuju fizičko preseljenje stanovnika (ili privrednih subjekata), planovi preseljenja zahtijevaju dodatne informacije i elemente planiranja, kako slijedi:

ELEMENT	OBJAŠNJENJE
Prijelazna pomoć	U planu se opisuje pomoć koja se pruža za selidbu članova domaćinstava i njihove imovine (ili poslovne opreme i inventara). U planu se opisuje sva dodatna pomoć koja se pruža domaćinstvima koja biraju novčanu naknadu i osiguravanje njihovog sopstvenog zamjenskog smještaja, uključujući izgradnju novog smještaja. Ako planirane lokacije za premještanje (prebivališta ili privrednih subjekata) nisu spremne za useljenje u vrijeme fizičkog raseljavanja, u planu se utvrđuje prijelazna naknada koja je dovoljna za pokrivanje privremenih troškova zakupnine i drugih troškova dok useljenje ne bude dostupno.
Odabir lokacije, priprema lokacije i selidba	Kada se planirane lokacije za premještanje trebaju pripremiti, u planu preseljenja opisuju se razmatrane alternativne lokacije za premještanje i objašnjavaju se odabrane lokacije, uključujući: a) institucionalne i tehničke aranžmane za utvrđivanje i pripremu lokacija za premještanje, bilo ruralnih ili urbanih, za koje je kombinacija proizvodnog potencijala, lokacijskih prednosti i drugih faktora bolja ili je barem uporediva sa prednostima starih lokacija, sa procjenom neophodnog vremena za sticanje i prijenos zemljišta i sporednih resursa; b) utvrđivanje i razmatranje mogućnosti za poboljšanje lokalnih životnih standarda dopunskim ulaganjem (ili kroz uspostavu aranžmana za podjelu koristi od projekta) u infrastrukturu, objekte ili usluge;

ELEMENT	OBJAŠNJENJE
	c) sve neophodne mjere za sprečavanje špekulacija zemljištem ili priliva neprihvatljivih osoba na odabrane lokacije; d) postupak za fizičko preseljenje u okviru projekta, uključujući rasporede za pripremu lokacije i prijenos; i e) pravne aranžmane za legalizaciju posjeda i prijenos prava vlasništva na one koji su preseljeni, uključujući obezbjeđivanje zaštite posjeda za one kojima su ranije nedostajala puna zakonska prava na zemljištu ili objektima.
Stambene, infrastrukturne i socijalne usluge	Planovi za obezbjeđivanje (ili za financiranje obezbjeđivanja od strane lokalne zajednice) smještaja, infrastrukture (npr. vodosnabdijevanje, spojne ceste) i socijalnih usluga (npr. škole, zdravstvene usluge); planovi za održavanje ili obezbjeđivanje uporedivog nivoa usluga koje imaju stanovnici domaćini; svi neophodni projekti razvoja lokacija, tehnički i arhitektonski projekti za te objekte.
Zaštita i upravljanje okolišem	Opis granica planiranih lokacija za premještanje; kao i procjena uticaja na okoliš predloženog preseljenja i mjere za ublažavanje i upravljanje tim uticajima (koordinirana prema potrebi sa okolišnom procjenom glavnog ulaganja koje iziskuje preseljenje).
Konsultacije o aranžmanima za selidbu	U planu se opisuju metode konsultacija sa fizički raseljenim osobama o njihovim preferencijama u vezi sa alternativama za premještanje koje su im dostupne, uključujući, prema potrebi, izbore vezane za oblike naknade i prijelaznu pomoć, za premještanje kao pojedinačnih domaćinstava porodica ili sa postojećim zajednicama ili srodničkim grupama, za održavanje postojećih obrazaca organiziranja grupe, kao i za premještanje ili zadržavanje pristupa kulturnim dobrima (npr. vjerski objekti, centri hodočašća, groblja).
Integracija sa zajednicama domaćinima	Mjere ublažavanja uticaja planiranih lokacija za premještanje na sve zajednice domaćine, uključujući: (a) konsultacije sa zajednicama domaćinima i jedinicama lokalne samouprave; (b) aranžmane za brzo izvršenje svih plaćanja koja se trebaju izvršiti domaćinima za zemljište ili drugu obezbijeđenu imovinu za podršku planiranim lokacijama za premještanje; (c) aranžmane za utvrđivanje i rješavanje svih sukoba do kojih može doći između onih koji su preseljeni i zajednica domaćina; i (d) sve neophodne mjere za proširenje usluga (npr. usluga obrazovanja, vodosnabdijevanja, zdravstvene zaštite i proizvodnje) u zajednicama domaćinima kako bi zadovoljile povećane zahtjeve prema njima ili kako bi se učinile barem uporedivim sa uslugama dostupnim na planiranim lokacijama za premještanje.

Dodatni zahtjevi za planiranje u slučajevima kada preseljenje uključuje ekonomsko raseljavanje

Ako bi sticanje zemljišta ili ograničenja korištenja ili pristupa zemljištu ili prirodnim resursima mogli uzrokovati značajno ekonomsko raseljavanje, aranžmani za obezbjeđivanje raseljenim osobama dovoljno mogućnosti za poboljšanje ili barem ponovnu uspostavu njihovih egzistencija također se ugrađuju u plan preseljenja ili u zasebni plan poboljšanja egzistencija. Oni uključuju:

ELEMENT	OBJAŠNJENJE
Direktna zamjena zemljišta	Kada je riječ o osobama sa poljoprivrednim egzistencijama, planom preseljenja predviđa se opcija za dobivanje zamjenskog zemljišta ekvivalentne proizvodne vrijednosti ili se dokazuje da dostatno zemljište ekvivalentne vrijednosti nije dostupno. U slučajevima kada je zamjensko zemljište raspoloživo, u planu se opisuju metode i rokovi za njegovu dodjelu raseljenim osobama.
Gubitak pristupa zemljištu ili resursima	Kada je riječ o osobama čija egzistencija je pogođena gubitkom zemljišta ili korištenja ili pristupa resursima, uključujući resurse u zajedničkom vlasništvu, u planu preseljenja opisuju se sredstva za pribavljanje zamjena (supstituta) ili alternativnih resursa ili se na drugi način predviđa podrška za alternativne egzistencije.
Podrška za alternativne egzistencije	Kada je riječ o svim drugim kategorijama ekonomski raseljenih osoba, u planu preseljenja opisuju se izvodljivi aranžmani za dobivanje zaposlenja ili za pokretanje djelatnosti, uključujući pružanje odgovarajuće dopunske pomoći uključujući obuke za sticanje vještina, kredit, dozvole ili odobrenja ili specijaliziranu opremu. Kako je zajamčeno, u okviru planiranja egzistencije posebna pomoć se pruža ženama, manjinama ili ugroženim grupama koje mogu biti u nepovoljnom položaju u osiguravanju alternativnih egzistencija.
Uzimanje u obzir mogućnosti ekonomskog razvoja	U planu preseljenja se utvrđuju i procjenjuju sve izvodljive mogućnosti za poticanje poboljšanih egzistencija kao rezultata procesa preseljenja. To bi moglo uključivati, na primjer, aranžmane za preferencijalno zapošljavanje na projektu, podršku razvoju specijaliziranih proizvoda ili tržišta, aranžmane preferencijalnog komercijalnog zoniranja i trgovanja ili druge mjere. U slučajevima kada je to relevantno, u okviru plana se također treba procijeniti izvodljivost izgleda za financijske raspodjele zajednicama ili direktno raseljenim osoba, kroz uspostavu aranžmana za podjelu koristi zasnovanih na projektu.

ELEMENT	OBJAŠNJENJE
Prijelazna podrška	Planom preseljenja predviđa se prijelazna pomoć osobama čije egzistencije će biti poremećene. To može uključivati plaćanje za izgubljene usjeve i izgubljene prirodne resurse, plaćanje izgubljene dobiti privrednim subjektima ili plaćanje izgubljenih plaća zaposlenicima pogođenim premještanjem djelatnosti. Planom se predviđa da se prijelazna podrška nastavlja za vrijeme trajanja prijelaznog razdoblja.

B. Primjerak obrasca za pritužbe

Referentni broj:			
Puno ime i prezime (opcionarno)			
Kontakt informacije (opcionarno)	☐ Putem pošte: Molimo navesti adresu za dostavu pošte: _____ _____ _____		
Molimo označite na koji način želite da budete kontaktirani (putem pošte, putem telefona, putem elektronske pošte).	☐ Putem telefona: _____		
	☐ Putem elektronske pošte: _____		
Preferirani jezik komunikacije	☐ Bosanski / srpski / hrvatski ☐ Engleski (po mogućnosti)		
Opis incidenta za pritužbu		Šta se je desilo? Gdje se je to desilo? Kome se je to desilo? Šta je rezultat problema?	
Datum incidenta / pritužbe			
	☐ Incident/pritužba koji su se desili jednom (datum _____) ☐ Desili su se više od jednog puta (koliko puta? _____) ☐ Tekući (problem koji trenutno postoji)		
Šta biste željeli da se dogodi?			

Potpis: _____

Datum: _____

Molimo vratiti ovaj obrazac na:

Na pažnju: Sukavata Bejdić, Voditeljica JIP-a – Projektna koordinatorka, Ministarstvo poljoprivrede,
vodoprivrede i šumarstva FBiH

Adresa: Hamdije Čemerlića 2, Sarajevo 71000

Tel: +387 033 726-550

<https://fmpvs.gov.ba/en/homepage-eng/>